

AISTIMELLISUUDEN JA ELOLLISUUDEN ARKKITEHTUURI

**Posthumanistis-ekokriittinen näkökulma ympäristön ja tilan
havainnoinnin sekä rakentumisen kuvaukseen
Octavia E. Butlerin *Xenogenesis*-trilogiassa**

Eveliina Lehtosaari

Pro gradu -tutkielma
Oulun yliopisto
Humanistinen tiedekunta
Kirjallisuus
Lokakuu 2021

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	3
1.1 Tutkimuksen lähtökohdat ja motivointi	4
1.2 Tutkimuskysymykset	7
1.3 Kirjailija ja teokset.....	8
2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS.....	16
2.1 Posthumanismi: mitä tulee ihmiskeskeisyyden jälkeen?	17
2.2 Ekokritiikki: kulttuurin ja luonnon vuorovaikutus.....	22
3 INHIMILLINEN JA POSTINHIMILLINEN HAVAINNOINTI	28
3.1 Havainnoinnin representaatio.....	29
3.2 Passiivinen ja reflektiivinen aistimellisuus	41
4 POSTINHIMILLISEN YMPÄRISTÖN RAKENTUMINEN JA MATERIAALISUUS	47
4.1 Elollinen alus ja ympäristön illusorisuus.....	48
4.2 Materiaalisuuden rajoilla: bioteknologia ja biokemiallinen viestintä	55
5 PÄÄTÄNTÖ.....	65
LÄHTEET	69

1 JOHDANTO

I chose a spot near the river. There I prepared the seed to go into the ground. I gave it a thick, nutritious coating, then brought it out of my body through my right sensory hand. I planted it deep in the rich soil of the riverbank. Seconds after I had expelled it, I felt it begin the tiny positioning movements of independent life. (I, 726.)

Kohdeteokseni tässä pro gradu -tutkielmassa on Octavia E. Butlerin *Xenogenesis*¹-trilogia, johon sisältyvät teokset *Dawn* (1987), *Adulthood Rites* (1988) sekä *Imago* (1989). Käytän kohdeteoksiani koskevissa suorissa tekstilainauksissa seuraavia lyhenteitä eli *Dawn*=D, *Adulthood Rites*=AR, sekä *Imago*=I. Valitsin *Xenogenesisin* kohdeteoksekseni luontevasti, olenhan lukenut trilogian yhä uudelleen ja uudelleen siitä lähtien kun olin teini-ikäinen. *Dawn* oli kohdeteokseni, kun kirjoitin kandidaatintutkielmani vuonna 2018, silloin keskityin päähenkilön sankari-identiteetin analysointiin. Tällä kertaa tutkimukseni kohteena on koko *Xenogenesis*, mutta tarkastelu painottuu tietyiltä osin erityisesti viimeiseen osaan, *Imagoon*. Tämä painotus johtuu siitä, että *Imago* tarjoaa näkökulman oankalien ajatusmaailmaan ja näkökulmaan eri tavalla kuin kaksi muuta osaa: *Imagon* minäkertojana on *postinhimillinen subjekti*, oankali-ihmiskooste², kun taas aiemmat osat on kerrottu ulkopuolisen (*ekstradiegeettisen*) kertojan kautta. Trilogian osien välillä on havaittavissa

¹ Trilogia on myös uudelleenjulkaistu 2000-luvulla yhteispainoksena nimellä *Lilith's Brood*. Teossarja on julkaistu myös suomenkielisinä käännöksinä: *Aamunkoitto* (1990), *Puolipäivän riitit* (1991) & *Imago* (1992).

² Alkup. *construct*: kooste. Kyseessä on suomentaja Matti Kannoston käännös, jolla viitataan tietyn tyyppiseen hybridiin – olen hyödyntänyt Kannoston suomennoksia paikoitellen hankalasti kääntyvien termien kohdalla. (Vrt. esim. Butler 1991[1988], 16; 37; 44.)

kehityskulku inhimillisestä postinhimilliseen fokalisaatioon (vrt. Jacobs 2003, 91) ja tällä on vaikutusta myös siihen, kuinka tilaa ja ympäristöä kuvataan.

Xenogenesisin lähtöasetelmana on eräänlainen maailmanloppu: ihmiskunta on kirjaimellisesti räjäyttänyt itsensä ja koko planeetan kuoleman partaalle suurvaltojen ydinsodan tiimellyksessä – eläimet ja luonto, kuten myös ihmiskunta kaupunkineen, ovat tuhoutuneet. Oankalit, ei-inhimillinen muukalaislaji avaruuden mittaamattomien etäisyyksien takaa, pelastavat ihmis- ja eliökunnan rippeet ja elvyttävät planeetan jälleen elinkelpoiseksi. Vastavoimina toimivat ihmiskunnan tuhovoima ja avaruudesta saapuvan eliölajin resurrektiivinen kyky. Uudessa maailmanjärjestyksessä ihminen on muuttunut uhanalaiseksi lajiksi, eivätkä kaikki oankalit suinkaan ole sitä mieltä, että ihmislajin tulisi saada jatkaa olemassaoloaan. *Xenogenesisissä* ihmisyyden täytyy perustella ja todistaa olevansa säilyttämisen arvoinen. Ihminen joutuu taistelemaan selviytymisensä saavuttamiseksi; taistelemaan väkivallattomasti osoittaakseen kykynsä muutokseen. Oankalit näkevät ihmisen vaarallisena lajina ja ensisijaisesti parhaimpana vaihtoehtona näyttäisi olevan inhimillisen elämän loppuminen sellaisena kuin se on aiemmin ollut.

Oankalien yhteiskunta orgaanisesti rakennettuine ympäristöineen ja teknologioineen on esimerkki äärimmäisestä *biosentrismistä*, jossa kaikki mahdollinen on elollisperäistä ja orgaanisuus on kohotettu ei-elollisen yläpuolelle (vrt. Nivala 2016/2014, 251).

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat ja motivointi

Xenogenesis kutsuu osakseen posthumanistis-ekokriittistä tulkintaa sisältämiensä teemojen valossa: teoksiin on sisään luettavissa ankaraakin kritiikkiä inhimillistä toimintaa kohtaan ja sen vaikutuksiin luontoon ja muihin eliölajeihin. Posthumanistinen sekä ekokriittinen näkökulma ovat ikään kuin sisäänkirjoitettuna teoksen maailmaan, koska *Xenogenesisin* eräs keskeinen teema on inhimillisen toiminnan ja ihmisyyden itseisarvon kyseenalaistaminen.

Posthumanistinen ajattelu pyrkii tietoisesti haastamaan näennäisiin vastakohtaisuuksiin perustuvia vertailuasetelmia. Niin ekoriittinen tutkimus kuin posthumanistinen teoriakin keskittyvät ihmisyyden ja ei-ihmisyyden välisen suhteen tarkasteluun ja tästä dynamiikasta juontuviin kysymyksiin. (Vrt. Lummaa & Rojola 2016/2014, 19—20, 21; Garrad 2004, 5.) Yhteneväisyyksistä huolimatta kyseessä on kuitenkin kaksi toisistaan eroavaa suuntausta. Ekokritiikin tuore suuntaus, materiaallinen ekokritiikki, on hyvin läheistä sukua posthumanismille, ja osin kyseiset tutkimuskentät limittyvät. Yhtenä esimerkkinä kosketuspinnoista on muun muassa *antroposeenin*³ käsite, jolla viitataan inhimillisen toiminnan ympäristövaikutukseen sekä muihin lieveilmiöihin, tarkasteltuna laajemmasta geologis-ajallisesta näkökulmasta. (Ks. esim. Braidotti 2013, 5, 66; Lummaa & Rojola 2016/2014, 26; Morton 2014, 279.) Olen sisällyttänyt tulokulmaani myös mainitun, niin kutsutun traditionaalisen ekokritiikin, koska yksi pääasiallisista fokusalueistani on ympäristönkuvaus, johon ekokritiikki tarjoaa hyvän analyttisen työkalun. Olen siis pyrkinyt yhdistämään hieman eriäviä näkökulmia toisiinsa. Teknologian kuvauksen tarkastelun olen sijoittanut osaksi ympäristön- ja paikankuvauksen analyysiä, koska teossarjan maailmassa teknologia on eriytymätön osa elonkehää.

Selvyyden vuoksi mainittakoon, että käytän tutkielmassani termiä *posthumanistis-ekokriittinen*, sillä pyrin tarkastelemaan kohdeteoksiani nimenomaan molempien teoreettisten suuntausten yhdistelmän kautta. Huomioitavaa kuitenkin on, että painotukseni on posthumanistisessa näkökulmassa, jota ekokriittinen ajattelu osaltaan täydentää. Näin ollen posthumanismi ja ekokritiikki muodostavat tutkielmani pääasiallisen tulkinnallisen pohjan, joiden lisäksi olen myös pieneltä osin hyödyntänyt *spatiaalista* näkökulmaa. Metodologisena tulokulmana on teoreettis-tulkinnalliseen viitekehykseen liittyvien erityispiirteiden kartoittaminen teksti-

³ Antroposeeni epookki:” [...] the bio-genetic age known as ‘anthropocene’, the historical moment when the Human has become a *geological force* capable of affecting all life on this planet.” (Braidotti 2013, 5. Kursiivi lisätty.)

ja kertomusrakenteiden analyysin kautta. Käsittelen tutkielmani teoreettista viitekehystä enemmän luvussa kaksi.

Suomen kirjallisuudentutkimuksellisella kentällä Butler ja hänen teoksensa ovat melko tuntemattomia ja tutkimus aiheesta on jäänyt lähinnä kuriositeetiksi. Suomen kielelle on käännetty vain kyseenomainen *Xenogenesis*-trilogia. *Xenogenesisistä* ja Butlerin muita teoksia on tutkittu englanninkielisen tutkimuksen piirissä hyvin laajasti: useimmiten teoksia on lähestytty postkolonialismin, afrikkalaisamerikkalaisen tutkimuksen ja feministisen kirjallisuudentutkimuksen kautta (vrt. esim. Canavan 2016, 2). Mainittuihin muihin teoksiin lukeutuvat esimerkiksi *Patternist*- sekä *Parable*-sarjat. Yhdysvalloissa Butlerin teoksista on tehty monenlaisia adaptaatioita, esimerkiksi *Parable of the Sower* (1993) on sovitettu oopperaksi⁴ vuonna 2015 ja *Kindred* (1979) on julkaistu myös sarjakuvateoksena⁵ vuonna 2017. Tekeillä on myös tv-sarja *Xenogenesis*-trilogian ensimmäisestä osasta⁶. Butlerista ja hänen teoksistaan kerron laajemmin johdannon alaluvussa ”Kirjailija ja teokset”.

Tämän pro gradu -tutkielman pyrkimyksenä on omalta osaltaan kytkeytyä osaksi Butler-tutkimuksen osa-alueita, jossa tutkimuksen kohteena on erityisesti ruumiillisuus ja materiaalisuus posthumanismin eetoksen viitekehyksessä tarkasteltuna. Havainnoinnin aistimuksellisuuden representaation analyysi sekä spatiaalinen näkökulma ovat niin ikään Butler-tutkimuksen piirissä tuoreita tulokulmia, ja näihin keskityn tässä tutkielmassa. Muutenkin posthumanistis-ekokriittinen katsantokanta kirjallisuudentutkimuksessa on ajankohtainen, eikä suinkaan vähiten maailman ilmasto- ja ekokriisin syventymisen takia: ottaen

⁴ *Velvetpark Media*. Viitattu: 15.3.2020. <http://velvetparkmedia.com/blogs/toshi-reagons-parable-0>

⁵ Butler, Octavia E., Damien Duffy & John Jennings: *Kindred: A Graphic Novel Adaptation*, 2017.

⁶ *The Portalist*. Viitattu: 15.3.2020. <https://theportalist.com/octavia-butlers-dawn-to-be-adapted-for-tv>

huomioon planeettamme nykyisen tilan, on vain loogista, että humanistinen tutkimus keskittyy myös ekologiin näkökulmiin.

1.2 Tutkimuskysymykset

Andrea Hairston kutsuu artikkelissaan (2006, 287) Butleria termillä ”a prophetic artist”. Tällä termillä Hairston viittaa Butlerin teoksissa ilmenevään tietynlaiseen profetialliseen sävyyn. Hän toteaa myös, että kirjailijan ei tarvitse tarjota lukijoilleen kuvaa niin kutsutusta todellisesta tulevaisuudesta ottaakseen kantaa tämän päivän ongelmiin tekstinsä kautta – ja siihen, mihin ongelmat voivat johtaa. Olennaista ympäristökatastrofien ja -ongelmien kuvauksessa kaunokirjallisuudessa on näiden ongelmien inhimillinen merkitys, ei niinkään niiden todenmukaisuus (Lummaa 2012, 156). Butlerin *Xenogenesis*-trilogiaa voidaan lukea ympäristötietoisena fiktiona, joka ottaa kantaa kirjoitusajankohtansa ajankohtaisiin ympäristökysymyksiin problematisoimalla niitä projisoimalla ne sijoittumaan vaihtoehtotodellisuuteen ja -tulevaisuuteen, profetialliseen tyyliin, sortumatta kuitenkaan saarnaamaan.

Tutkimuskysymykset olen muotoillut seuraavasti: Mitkä narratiiviset elementit havainnoinnin ja ympäristön kuvauksessa ohjaavat tulkintaa kohti posthumanistis-ekokriittistä näkökulmaa? Miten ja millaisena postinhimillinen ympäristö, paikka, tila ja teknologia kuvataan? Onko trilogian eri osien välillä havaittavissa muutoksia edellä mainittujen kysymysten valossa?

Mitä tulee tutkielmani jäsentelyyn, olen lähestynyt analyysilukujen jaottelua teoreettisten näkökulmien ohjaamana. Luvussa kolme, joka on ensimmäinen kahdesta analyysiluvusta, olen keskittynyt posthumanistis-ekokriittisten piirteiden tarkasteluun postinhimillisen tilan aistimellisen havainnoinnin kautta; tarkastelen myös aistimisen passiivisuutta ja reflektiivisyyttä sekä kytkeytymistä vallankäytön tematiikkaan. Luvussa neljä erittelen postinhimillisen ympäristön koostumusta ja rakentumista, sekä käyn läpi bioteknologian ja biokemiallisen viestinnän merkityksiä temaattisella ja kertomuksellisella tasolla kytkeytyen materiaalisuuden näkökulmaan.

1.3 Kirjailija ja teokset

Yhdysvaltalainen kirjallisuudentutkija ja Marquette Universityn 1900- ja 2000-lukujen kirjallisuudentutkimuksen laitoksen apulaisprofessori Gerry Canavan on kunnostautunut paitsi kriittisen Butler-tutkimuksen saralla kuin myös julkaissut muiden tekstiensä ohella Butlerin kattavan ja kiitosta saaneen elämäkerran *Octavia E. Butler (2016) osana Modern Masters of Science Fiction* -sarjaa. Teos käy läpi paitsi kirjailijan elämää kuin myöskin kirjallisuudentutkimuksellisesta näkökulmasta hänen tuotantoaan.

Käyn läpi tässä osiossa Butlerin elämänvaiheita pääasiallisesti mainittua Canavanin elämäkertateosta lähteenä hyödyntäen. Näin hahmottelen kokonaiskuvaa Butlerin kirjallisesta tuotannosta: keskiössä on se, millä tavalla *Xenogenesis*-trilogia suhteutuu Butlerin muuhun tuotantoon sekä millainen on kyseisen trilogian erityislaatu.

Octavia Estelle Butler syntyi 22. kesäkuuta vuonna 1947 Pasadenassa, Kaliforniassa. Butler menetti isänsä jo hyvin varhain lapsuudessa; myös kaikki hänen neljä vanhempaa veljeään kuolivat jo ennen hänen syntymäänsä. Näin ollen Butlerin kasvattivat lähinnä hänen äitinsä ja isoäitinsä, ja hänen lapsuudestaan jäi puuttumaan isähahmo sekä miesnäkökulma, jonka hän myöhemmin koki vaikuttaneen olennaisesti myös kirjallisen tuotantonsa tematiikkaan. Myös inspiraation voimakkaisiin naishahmoihin voidaan katsoa kenties kumpuavan hänen todellisen elämänsä voimanasista: äidistä ja isoäidistä, jotka toimivat Butlerille esimerkkeinä selviytymisestä kovassa, köyhässä ja usein rasistisessa ympäristössä. (Canavan 2016, 13–14.)

Butler on kertonut olleensa lapsuudessaan yksin viihtyvä ja hyvin ujo. Jo 4-vuotiaasta lähtien hän vietti paljon aikaa itsekseen kertoen mielikuvitustarinoita eläimistä ja alkoi myöhemmin myös kirjoittaa näitä tarinoita ylös. Kiinnostus science fictioniin syntyi hänen nähtyään televisiosta 12-vuotiaana elokuvan *Devil Girl from Mars*, jonka hän myöhemmin sanoi muuttaneen hänen elämänsä. Elokuvan huonous ja juonelliset puutteet saivat Butlerin tajuamaan, että hän

pystyisi kirjoittamaan paremman tieteiskertomuksen – tämä sai Butlerin myös huomaamaan tieteisfiktion tarjoaman vapauden kuvitella uudenlaisia maailmoja. Näin syntyi aloituspiste kehityskululle ja maailmanrakennukselle, josta lopulta kehkeytyisi *Patternist*-teossarja. (Canavan 2016, 14—15.)

Suuri vaikutus oli myös Butlerin lukemalla kirjallisuudella: jo nuoresta saakka hän luki paljon scifi- ja fantasiakirjallisuutta, joista sai innoitusta omiin teksteihinsä, joita hän kirjoittikin ahkerasti ja tarjosi myös julkaistavaksi erilaisissa sf-lehdissä. Näillä Butlerin varhaisilla kertomuksilla ja teksteillä oli leimallinen vaikutus koko hänen tuotantoonsa ja maailmaan, joka hänen teoksissaan rakentuu; Canavan (2016, 16—17) kiteyttää seuraavasti: “[a]lmost literally everything Butler would ever write spiraled out of those early stories, which can be networked together into a singular whole, almost into a kind of Butlerian ‘mythos’ (something like the supernarrative frameworks used by Asimov and Lovecraft).”

Butlerin ensimmäinen julkaistu teksti oli novelli ”Crossover” (1971). Jo tätä aiemmin hän oli kirjoittanut novellin ”Childfinder” (1970), jonka julkaisusta oli jo sovittu Harlan Ellisin kanssa, mutta lopulta aiotun teoksen julkaisu ei toteutunutkaan. Butlerin ensimmäinen täyspitkä romaani *Patternmaster* julkaistiin vuonna 1976. (Canavan 2016, 29, 39.)

Xenogenesis-trilogia sijoittuu ajallisesti Butlerin uran keskivaiheille: sitä edelsi *Patternist*-sarja sekä seurasi myöhemmin *Parable*-sarja. Ensimmäisiä viitteitä oankaleihin tai niitä muistuttavaan muukalaisrotuun on löydettävissä Butlerin muistiinpanoista jo 60- ja 70-luvuilta, jolloin hän aktiivisesti työsti *Patternist*-sarjaa. Butler piti koko uransa ajan tarkkaa päiväkirjaa ja teki myös muita laajoja muistiinpanoja liittyen kirjoittamistyöhönsä ja luomaansa maailmaan: tämä oli olennainen osa hänen kirjottamisprosessiaan ja työskentelyään. Vähitellen 1980-luvun kuluessa alkoi *Xenogenesis*-sarja muotoutua – idean teokseen ja ”väistämättömään ydinsotaan” hän on kertonut saaneensa Ronald Reaganin ydinasepolitiikasta: Butler inhosi Reagania sekä ydinaseita. (Canavan 2016, 93—94, 109.)

Tieteiskirjallisuudentutkimuksen kentällä on vallinnut kahtiajako sen suhteen, mitä oankalien koetaan edustavan: tuhoa vai pelastusta. Canavan (2016, 106, kursiivi alkuperäisessä) perustelee kantansa, johon on helppo yhtyä: kun kertomus riisutaan perustekijöihinsä, on kyseessä selkeä imperialismin historian uudelleenkirjoitus:

Strangers come in ships from far away. Their technologies are advanced far beyond anything locally known; their ways are strange, even terrifying. They do not look like us. They explain that they have only come to help us; they are bringing us civilization, they are saving us from ourselves. We are – they say – intrinsically flawed, not only on the level of our culture but also on the level of our genes; our race, they explain without joy or malice, is simply inferior to theirs. But they are willing to uplift us; they can bring us into civilization's fold – for a price. These strangers promise they do not want to rob us; they want only to engage in a series of mutually beneficial trades. But their requests are always backed with force. We are not permitted to refuse. Our every interaction with them is colored by coercion, torture, even threat of death. They lie, break deals. Even when they tell the truth it is to serve only themselves. They claim sovereign territory over land that was once ours, removing us to undesirable locations as meager compensation. They destroy our history, break the continuity that linked us to our ancestors. They kidnap some of us and imprison the rest; they control our movements, perform experiments on us, deny us the ability to read and write, even deny our right to reproduce. Many of us are raped or impregnated against our will; afterward, they steal our children, who are to be raised not as ours but as theirs.

Näin aseteltuna ei tule mitenkään yllätyksenä, että *Xenogenesisistä* onkin usein lähestytty nimenomaan jälkikolonialistisen kirjallisuudentutkimuksen näkökulmasta ja kyseisen tutkimuksellisen osa-alueen kysymyksenasetteluiden kautta.

Xenogenesis on kohdannut vahvaa kritiikkiä sisältämiensä aiheiden takia: teoksen tematiikka lähenee paikoin eugeniikan ja biologisen essentialismin ajatuskulkuja sekä läsnä ovat hyvin vahvasti myös pakotettu heteroseksuaalisuus sekä vammattomuuden ideaali eli *ableismi* – oankalit voivat geneettisen manipulaation avulla poistaa muun muassa kaikki mahdolliset fyysiset vammat, joten vammaisuutta tai invaliditeettia ei esiinny, jolleivät oankalit erityisesti näin halua. Oankaleille tietyt perinnölliset sairaudet ja muut vastaavat, kuten syöpä, ovat suorastaan aarteita: syöpägeenin ansiosta ooloit kykenevät koostamaan

jälkeläisiä, jotka pystyvät muun muassa kasvattamaan uusia raajoja itselleen tai muuttamaan radikaalisti muotoaan. (Canavan 2016, 107, 99.)

Butlerilla olisi ollut mahdollisuus tehdä *Xenogenesiksen* maailmasta myös seksuaalisesti tasa-arvoinen: ihmiset muodostavat teoksen maailmassa liittoja ooloiden ja mies- sekä naisoankalien kanssa, mutta kaikkea tätä leimaa vahva pakkoheteroseksuaalisuus, vaikka ooloit ovatkin näennäisesti tämän asetelman ulkopuolelle asettuva kolmas sukupuoli, joiden tehtävä on sekoittaa ja koostaa muiden puolisojen geenimateriaali jälkeläisiksi. Tähän pakotetun heteroseksuaalisuuden aspektiin kytkeytyy myös pakotetun lisääntymisen velvoite, jossa inhimillistä tahtoa ja halua tulkitaan sanattomien viestien kautta: kehon viestit ylittävät ihmissubjektin sanalliset toiveet tai halut. (Vrt. Canavan 2016, 107, 105.)

Mutta missä ovat kaikki homot, lesbot ja biseksuaalit, muista seksuaalisuuden ja sukupuolen kirjon edustajista puhumattakaan? *Xenogenesiksessä* kuvailtu maailma vaikuttaa pyyhkineen kaikki seksuaali- ja sukupuolinormin ulkopuolelle sijoittuvat henkilöt näkymättömiin, kenties jopa eliminoineen heidät täysin. Butlerilla oli toki mahdollisuus luoda *Xenogenesiksen* maailmaan myös toisenlaisia seksuaalisuuden muotoja, mutta hän jätti käyttämättä suorastaan herkullisen toisin toistamisen mahdollisuuden tässä suhteessa – teossarja jättää lgbt+-aspektin ja siihen liittyvät kyseenalaistukset ja problematisoinnit pitkälti tekemättä. Tämä on kerrassaan harmillista, sekä kirjoitusajankohdalle hieman poikkeuksellistakin: kun tarkastellaan muita feministisen tieteiskirjallisuuden aikalaisia tai välittömiä edeltäjiä, voidaan huomata, että ei-heteronormatiivinen seksuaalisuus, sekä sex/gender -tematiikka ovat keskeisiä tekijöitä esimerkiksi Joanna Russin *The Female Manissa*⁷ (1975). (ks. Luckhurst 2005, 181, 182, 192; Pearson et al. 2008, 5—6; myös Haraway 1989, 380.)

⁷ Käännetty teos ilmestyi nimellä *Naisten planeetta* vuonna 1986, suomentajana Kristiina Drews.

Arvostetun ja palkitun kirjailijan ura tuli kuitenkin ennenaikaiseen päätökseen: Butler kuoli tapaturmaisesti vuonna 2006 ollessaan vain 56-vuotias. Tuolloin hän oli työstämässä *Parable*-sarjan kolmatta osaa *Parable of the Tricksteriä* – jota hän oli osin kirjoittanut jo vuodesta 1989 saakka – ja joka jäi keskeneräiseksi samoin kuin muutama muukin teos. Näin ollen *Fledgling* (2005) jäi Butlerin viimeiseksi julkaistuksi täyspitkäksi romaaniksi, postuumisti on toistaiseksi julkaistu novellit ”A Necessary Being” sekä ”Childfinder” teoksessa *Unexpected stories* (2014). (Canavan 2016, 126, 5, xviii.)

Butler avasi uusia polkuja miesvaltaisen tieteiskirjallisuuden kentällä hyödyntäen voimakkaan feministis-emansipatorista kerrontaa alistavien rakenteiden näkyväksi tekemiseen tieteisfiktioin keinoin. Butlerin haaveena oli kirjoittaa teos, jonka voitaisiin katsoa olevan *feministinen utopia*. Tämä haave ei kuitenkaan koskaan varsinaisesti toteutunut: *Xenogenesis* sisältää muutamia elementtejä näistä Butlerin utopiakaavailuista, mutta lopputulos on kaukana utopiasta ja lähenee pikemminkin kriittistä dystopiaa ja jopa *antiutopiaa*. (Canavan 2016, 112, 120—121, 150; Zaki 1990, 243, 245, 247). Kriittinen dystopia ja eräänlainen post-utopistinen tai -apokalyptinen toiveikkuus ovat leimallisia Butlerin ilmaisulle (vrt. Miller 1998, 336—337; 357—358; ks. myös Zaki 1990), vaikka toki toisenlaisiakin mielipiteitä voidaan hänen teoksistaan ja kirjoitustyylistään esittää. Butler itse yritti välttää teoksissaan yksioikoisia ja tasapäistäviä asetelmallisuuksia – esimerkiksi traditionaalista hyvä/paha -asetelmaa ja siihen kytkeytyviä allegorisia tendenssejä, ja pyrki kirjoittamaan henkilöhahmoistaan kompleksisempia ja muuttuvia, jotka ylittävät kyseisen kaltaiset dikotomisat ja totunnaiset muodostelmat (vrt. Govan 2020, xix; myös Canavan 2016, 103).

Eräitä tyypillisiä teemoja 1980- ja 1990-lukujen tieteiskirjallisuudessa vaikuttavat olleen paitsi politiikkaan, myös sotaan ja teknologiaan sekä lääketieteeseen liittyvien toiveiden ja pelkojen heijastelu (vrt. Luckhurst 2005, 196, 200; myös Clute 2003, 66—68). 1980-luvulla Yhdysvallat lievensi

merkittävästi aiemmin hyvin tiukkaa GMO⁸-lainsäädäntöään, mikä aiheutti ymmärrettävästi huolta kansan keskuudessa. Geeniteknologian ja -muuntelun kehitysaskelista kumpuava inhimillinen pelko on aistittavissa ja luettavissa myös *Xenogenesisin* kerronnan taustalta. Butlerin henkilökohtainen huoli ydinsodan puhkeamista kohtaan on myös kirjoitettu mukaan (Canavan 2016, 109) – teossarjassa ihmiskunta tuhoaa oman ja koko maapallon asujaimiston elinympäristön suurvaltojen välisellä ydinsodalla ja pelastukseksi tarvitaan lopulta ei sen vähempää kuin jumalallisen väliintulon vastine.

1980-luvulla ilmaantui tieteisfiktion kentälle myös *kehokauhu* (engl. *body horror* tai *biological horror*), joka ammentaa estetiikkaansa goottilaisen kauhun elementeistä: kehokauhu tuo ruumiin esiin kouriintuntuvana, orgaanisena ja muuttuvana, hyödyntäen muun muassa ruumiillisuuden ironista, irvokasta ja kauhua tuottavaa aspektia. (ks. Luckhurst 2005, 214; Morgan 2002, 2—3; Cruz 2012, 161—162.) *Xenogenesis* (sekä myös muut Butlerin teokset) sisältävät runsaasti kehokauhusta tuttuja elementtejä, joissa esimerkiksi miehen ruumis altistetaan traditionaalisesti naisruumiille totuttuihin toimenpiteisiin. Luckhurst (2005, 219) kiteyttää seuraavasti: "[v]ery different biological theories circulate in *Xenogenesis*, producing the contradictory responses of horror and ecstasy at bodily transformation. Alien as terrifying other, threatening the integrity of the same, is intertwined with the alien as intimate symbiont, promising ecstatic difference."

Kehokauhun voidaan kenties ajatella toimivan eräänlaisena vastaiskuna kyberpunkin⁹ suitsuttamaan ajatukseen ruumiillisuuden ylittämisestä

⁸ "GMO [...] [on] muuntogeeninen (geeniteknisesti muokattu) organismi (kasvi- tai eläinlaji)" (Kielikello.fi, 2009, lyhenneluettelo: GMO).

⁹ Huomioitavaa kuitenkin on, että vaikka Butler ei kirjoituksessaan hyödyntänyt kyberpunkin eetosta, ovat useat hänen teoksistaan luokiteltavissa ainakin osin *biopunkin* kategoriaan, joka katsotaan kyberpunkin alalajiksi. Biopunk keskittyy nimenomaisesti bioteknologisen kehityksen ja geeniteknologian vaikutusten kuvaamiseen (Schmeink 2016, 8—9; 10), joka on yksi *Xenogenesisin*kin aihepiireistä.

esimerkiksi teknologian keinoin: kyberpunkissa ruumis saatetaan esittää feminiinisenä ja heikkona ja sen vastapainona toimii mieli, johon rinnastetaan ajatukset puhtaudesta ja älyllisestä suorituskyvystä – heikko ruumis on jostain mistä tulee päästä eroon, jotta olisi mahdollista tavoittaa puhdas ja transientti elämisen kokemus vapaana lihallisesta ruumiista. Vaikka kehokauhu usein esittää ruumiin *splatter*¹⁰-hengessä hyvinkin hurmeisena, on perusidea kuitenkin täysin kyberpunkista poikkeava: liioittelun keinoin muodostetaan ja käsitellään ruumiillisuuteen liittyviä kysymyksiä, sekä tarkastellaan inhimillistä kokemusta nimenomaan ruumiillisuuden kautta, jolloin mielen ja ruumiin dikotominen suhde voidaan problematisoida, purkaa ja dekonstruoida. (Luckhurst 2005, 208; 213—217; ks. myös Clute 67—68.) Näin kehokauhun elementit toimivat myös *Xenogenesis*-trilogiassa.

Xenogenesis on olennainen osa feministisen tieteiskirjallisuuden – ja erityisesti ei-valkoisen feministisen tieteiskirjallisuuden – kaanonin sekä tieteiskirjallisuuden laajempaa kenttää. Kiinnostus *Xenogenesisistä* sekä Butlerin muita teoksia kohtaan on edelleen jatkuvaa ja tutkimusta aiheesta julkaistaan yhä tasaisin väliajoin. Viimeaikaisimpia teoksia on muiden muassa Gregory J. Hamptonin sekä Kendra R. Parkerin toimittama artikkelikokoelma *The Bloomsbury Handbook to Octavia E. Butler* (2020); edesmennyt Hampton toimi afrikkalaisamerikkalaisen kirjallisuuden professorina Howard Universityssä ja on julkaissut muutakin tutkimusta liittyen Butlerin tuotantoon, Parker taas toimii apulaisprofessorina englantilaisen kirjallisuuden laitoksella Georgia Southern Universityssä ja on kunnostautunut myös afrikkalais-amerikkalaisen naiskirjallisuuden tutkimuksen saralla. (Hampton & Parker 2020.)

Xenogenesis herättää edelleen, yli 30 vuotta ensijulkaisunsa jälkeen, yhä uusia tulkinnan mahdollisuuksia, joista uudempaa polvea edustavat muiden muassa posthumanistiset ja uusmaterialistiset näkökulmat sekä erilaiset ekologis-

¹⁰ Splatter tai *splatterpunk* on eräs kehokauhun muodoista, jolle tyylillisiä piirteitä ovat: “[...] brutal sexual violation, the casual rendering of human flesh, dismemberment, the dripping, spilling, and spewing of bodily fluids and internal organs” (Kern 1998, 48).

humanistisesti suuntautuneet tulkinnat: näiden suuntausten valossa lähestytään tässä tutkielmassa *Xenogenesis*-trilogiaa.

Xenogenesis ottaa voimakkaasti kantaa kirjoitus- ja julkaisuajankohtansa maailman politiikkaan ja päivän polttaviin kysymyksiin ydinsodasta ja geneettisestä muuntelusta, ja tekee sen Butlerin teoksille ominaisen pettämättömän tyylikkään science fictionin keinoin. *Xenogenesisin* voimallinen ja feministisesti kohdentuva kehokauhu herättää lukijassa lähes tulkoon fyysisiä reaktioita pelon säpsähdyksistä kuvotukseen. Kriittisen dystopian keinoja hyödyntäen *Xenogenesis* piirtää kuvan inhimillisen tulevaisuuden epävarmuudesta ja herättää pohtimaan inhimillisen toiminnan vaikutuksia globaalissa mittakaavassa.

Xenogenesisin vaikutus myöhempään sf-kirjallisuuteen on kiistämätön: monet nuoremman polven tieteiskirjailijoista ovat ammentaneet oankalien ja ihmisten kohtaamisen dynamiikasta aineksia omiin teoksiinsa. *Xenogenesis* ajoittui myös jälkikäteisesti tarkasteltuna Butlerin kirjailijanuran keskivaiheille, jossa trilogian merkitys eräänlaisena käännekohtana ja kirjallisen ilmaisun kypsymisenä korostuu. (Canavan 2016, 173—174, 98.)

Tätä pro gradua kirjoittaessani elämme eräänlaista 1980-luvun sf-kirjallisuuden uudelleentulkintojen renessanssia, pitkälti Margaret Atwoodin *The Handmaid's Tale* (1985) tv-adaptaation suosion myötävaikutuksesta. Tämä toki vain osoittaa sen, että kirjallisuus on aina paitsi kiinni aikalaiskontekstissaan, myös avoin uudelleentulkinnolle, joissa ajankohtaisuus ja ilmiöiden kumulatiivisuus voidaan tehdä näkyväksi. Jos Octavia E. Butler olisi elossa yhä, olisi takuuvarmaa, että hänen kynästään olisimme saaneet lukea kritiikkiä Yhdysvaltojen poliittisesta tilanteesta, COVID-19-pandemiasta ja muista maailmaa kuohuttavista asioista ja ilmiöistä. Seuraavassa luvussa ennen itse analyysiin siirtymistä käyn tarkemmin läpi tutkielmani teoriapohjaa ja käsitteistöä.

2 TOOREETTINEN VIITEKEHYS

Tämän tutkielman teoreettisena viitekehysenä toimivat posthumanistinen sekä ekokriittinen näkökulma, painottuen erityisesti posthumanistisen ajattelun eetokseen. Vaikka tulen tarkastelemaan *Xenogenesistä* nimenomaisesti posthumanistis-ekokriittisen yhteisvaikutuksellisen suotimen lävitse, olen nähnyt tarpeelliseksi valottaa kumpaakin omassa alaluvussaan; spatiaalisuuden olen kokenut luontevaksi liittää osaksi ekokritiikkiin keskittyvää lukua. Kumpikin alaluku sisältää läpikäyntiä kullekin teoreettiselle aihealueelle olennaisimmista käsitteistä, mutta avaan niitä tarpeen mukaan myös varsinaisissa analyysiluvuissa, jotka ovat vuorossa tämän teorialuvun jälkeen.

Posthumanismi sekä ekokritiikki ovat molemmat dialogisessa vuorovaikutussuhteessa paitsi toisiinsa, myös feministiseen teoriaan ja tutkimukseen, joten huomioitavaa on, että tämän myötä niidenkin vaikuttimena on tietynlainen emansipatorinen ja/tai voimauttava tiedonintressi (vrt. esim. Lummaa 2012, 159; Braidotti 2013, 49, 66). Dialogisuudella viitataan näiden teoreettisten suuntausten yhteiseen tematiikkaan, jota kuitenkin lähestytään kunkin tutkimusalueen piirissä hieman vaihtelevista näkökulmista, jolloin niiden välille (ja myös sisälle) syntyy keskustelullinen dynamiikka. Feministisen tutkimuksen piirissä binäärioppositioiden purkaminen on leimallisessa asemassa, ja sen voidaan nähdä suhtautuvan kriittisesti ihmisyyden ja humanismin ideaaleihin. Eräs katsantokanta on, että feministinen ajattelu on lähtökohtaisestikin posthumanistista, koska siihen sisältyy androsentrisyyden eli mieskeskeisyyden kritiikki. (Halttunen-Riikonen & Ovaska 2009, viite 4; ks. myös Braidotti 2013, 84.) Emansipatorinen ja voimauttava tiedonintressi tutkimusotteena pätee myös tähän tutkielmaan, ja on eräs syistä, joiden vuoksi olen päättänyt valitsemaan juuri tämän teoreettisen näkökulman.

2.1 Posthumanismi: mitä tulee ihmiskeskeisyyden jälkeen?

Ihmisellä on tietävästi ainoana eliölajina maapallolla kyky taltioida kokemuksiaan ja historiaansa sekä ulottaa vastuuntuntonsa koskemaan muitakin kuin omia lajikumppaneitaan (vrt. Soper 2012, 375). Toisaalta nykyisen ymmärryksen mukaan ihmisellä on myös ainoana eliölajina koko tunnetussa maailmassa ainutlaatuinen kyky tuhota ympäristöään, muita eliölajeja sekä lajitovereitaan.

Posthumanistisen ajattelun painotuksella siirtää ihminen pois keskiöstä, sa malle viivalle muiden eliölajien ja olemassaolon muotojen kanssa (vrt. Lummaa & Rojola 2016/2014, 14), on tärkeä anti nyky-yhteiskunnassa ajankohtaiselle keskustelulle maailmantilasta ja muun muassa ilmastonmuutoksesta. Tämä on yksi syy sille, miksi olen kokenut posthumanistisen näkökulman sisällyttämisen hedelmälliseksi myös pro gradu -tutkielmaani. Inhimillisen vastuun tekeminen näkyväksi ja inhimillisen toiminnan kritiikki myös kaunokirjallisuuden kautta kuuluu olennaisesti nykyaikaiseen ihmistieteiden ajatteluun, tutkimukseen ja keskusteluun.

Xenogenesis tuo kriittiseen tarkasteluun inhimillisen toiminnan aktuaalisessa maailmassa kirjoittamisajankohtanaan hyödyntämällä ei-inhimillisten toimijuuksien sijoittamista kertomukseen. *Xenogenesisin* maailmassa voimasuhteet ovat tavallaan kääntyneet vastakkaisiksi: ihminen on saanut niin sanotusti eläimen aseman oankalien ollessa vallankahvassa. Tällä tavalla kertomuksen kautta voidaan käsitellä kirjoitusajankohdan ja edelleen nykyhetkenkin ihmisen suhdetta ei-inhimilliseen ja itseensä.

Karoliina Lummaa ja Lea Rojola kiteyttävät posthumanismin ydinajatuksen teoksen *Posthumanismi* (2016/2014) johdannossa seuraavasti:

Posthumanismi on [...] kriittisten ja eettisten uudelleenjärjestelyjen projekti, joka velvoittaa hylkäämään inhimilliseen kehykseen sitoutuneen maailmankuvan sekä varmuuden ihmisen olemuksesta ja kaikkivoipaisuudesta suhteessa muihin olioihin, asioihin ja voimiin. Uusia käsitteitä ja näkökulmia tuottamalla posthumanismi rakentaa todellisuudesta kompleksisempaa, erilaisille

elämänmuodoille ja elämisen muodoille suotuisampaa kuvaa. (Lummaa & Rojola 2016/2014, 8.)

Posthumanistinen ajattelu pyrkii siis tietoisesti irtautumaan ihmiskeskeisestä ajattelusta, mutta on silti valmis kiinnittämään huomiota ihmisen erityisyyteen. Tätä erityisyyttä ei kuitenkaan esitetä irrallisena siitä tosiasiaista, että ihminen on kehittynyt rinnakkain erilaisten ei-inhimillisten materiaalistien ja teknologisten muotojen kanssa, joilla on ollut suuri vaikutus siihen, millaiseksi ihmisyyden on muovautunut. (Lummaa & Rojola 2016/2014, 14.) Tästä posthumanismin ajattelun suunnasta tarkasteltuna *Xenogenesis* luo äärimilleen viedyn näkemyksen ihmiskeskeisyyden jälkeisestä ajasta, joka luokituu osaksi spekulatiivisen posthumanismin kuvastoa. Trilogiassa postinhimilliset subjektit ja muut heidän maailmansa eliölajit ovat kehittyneet paitsi rinnakkain myös täydellisessä symbioosissa keskenään: yhteys muihin olemassaolon muotoihin lävistää koko oankalien evolutiivisen kehityskaaren. Tämä on yksi peruste sille, miksi posthumanismi toimii tulkinnallisena välineenä tässä tutkielmassa.

Siitä, miten posthumanismi suhteutuu humanistiseen ajatteluun, ollaan akateemisella kentällä montaa mieltä: voidaanhan katsoa olevan monta posthumanismia kuin humanismiakin, suuntauksia on useita, joissa painotusalueet vaihtelevat. Humanismin voidaan kuitenkin katsoa ensisijaisesti olevan inhimillisyyttä korostavaa, kun taas posthumanismi pyrkii purkamaan antroposentrisen ajattelun normalisoitunutta asemaa. (Ks. esim. Braidotti 2013, 30—31.) Osa posthumanismin alueen teoreetikoista, esimerkiksi Donna Haraway (2008, 106), ovat valmiita hylkäämään täysin käsityksen ihmisen erityisyydestä, kun taas toiset, esimerkiksi Kate Soper (2012, 371), ovat sillä kannalla, että posthumanismi on perusteiltaan pikemminkin uusi näkökulma humanismiin, ei tapa päästä eroon ihmisen erityislaatuudesta. Soper korostaakin sitä seikkaa, että ihmisen ja eläimen välisen suhteen moraalipohdinta on toteutunut vain inhimillisestä tulokulmasta ja nimenomaisesti käsitteellisten erontekojen kautta: jos ihmisen ja eläimen välillä ei ole nähtävissä mitään eroavaisuutta, menettää kyseinen kysymyksenasettelu merkityksensä (Soper 2012, 371—372; 373). Francis Fukuyama (2002, 7) taas väittää, että ihmisyyttä tulisi pyrkiä suojelemaan kaikin tavoin esimerkiksi

bioteknologiselta muokkaamiselta, jonka hän katsoo erityisesti uhkaavan ”ihmisluontoa”.

Erityisesti lähihistorian aikana ihmisyyteen on kohdistunut koko joukko muutoksia, joiden voidaan katsoa saaneen aikaan niin kutsutun humanismin kriisin. Tälle kriisille leimallisia ovat inhimilliseen elämäntapaan ja olemassaoloon kohdistuvat filosofiset ja materiaaliset muutokset. Viime vuosikymmeninä erityisen merkittävään asemaan ihmisyyttä muokkaavana tekijänä on noussut muun muassa tieto- ja viestintäteknologinen kehitys. Klassisen länsimaisen humanismin niin kutsuttu ihmisyyden ideaali on näin ollen lakannut olemasta ja muuttunut varsin erilaiseksi suhteessa lähtökohtiinsa. Tämä on saanut useat tutkijat ja teoreetikot nostamaan esiin *postihmisen* konseptin sekä posthumanistisen ajattelun, joiden avulla voidaan kyseenalaistaa humanistisen ajattelun antroposentrisiä ennakko-oletuksia sekä niihin kytkeytyviä ajattelumalleja. (Karkulehto et al. 2021, 3; Braidotti, 2013, 57—58; Wolfe, 2010, xvii—xviii.)

Posthumanismissa voidaan katsoa olevan karkeasti jaotellen kaksi ajattelun haaraa: populaari ja kulttuuriteoreettinen posthumanismi. Populaarin posthumanismin painotusalueena tuntuu olevan ihmistä seuraava aikakausi; kulttuuriteoreettinen posthumanismi on enemmänkin kiinnostunut korjausliikkeestä suhteessa humanismin ihmiskeskeisiin perusolettamiin. (Raipola 2016/2014, 42.) Omassa tutkielmassani nämä kaksi ajattelun haaraa pikemminkin limittyvät ja en ole kokenut tarpeelliseksikaan alkaa niitä erittelemään systemaattisesti. Toki tutkielmani aihepiiri askaroi pitkälti populaariksi luokituttavalla alueella kohdeteoksen spekulatiivista posthumanismia toistavan luonteen takia. Spekulaatiivinen posthumanismi esittää esimerkiksi, että nykyihmiset voivat tulevaisuudessa saada teknologisesti tuotettuja ”jälkeläisiä”, jotka eivät ole tapahtuneen teknisen muokkauksen ansiosta enää inhimillisiä (Roden 2010, 28). *Xenogenesiksen* maailma ja siinä tuotetut ihmis-oankali-hybridit toistavat Rodenin hahmottelemaa spekulatiivisen posthumanismin mukaista käsitystä ihmisyyden mahdollisesta tulevaisuudesta ja kehityskulusta, teknisen muokkaamisen tilalla vain on

oankalien harjoittama geneettinen muokkaaminen orgaanisen teknologian ja geenimanipulaation avulla.

Oankalit toimivat esimerkkinä pitkälle viedystä evoluutiosta, jossa sulautuminen teknologiaan on tapahtunut täydellisesti ja saumattomasti – luonnollisesti. Oankaleille geenimuuntelu on luonnollinen osa kehitystä, biologiaa ja kommunikaatiota – oankalit lajina eivät selviytyisi ilman geneettistä teknologiaa. Tämä nostaa pohdinnan kohteeksi esimerkiksi ihmisen eronteon geenimanipulaation ja luonnollisuuden välillä.

Populaari posthumanismi mahdollistaa spekulaaation, jossa nykyihmisen erityisyys kyseenalaistuu ja ihmisen asemaan kohdistuu kritiikkiä myös ihmislajin ulkopuolelta (Raipola 2016/2014, 48). *Xenogenesiksessäkin* tilanne on juuri näin. Ihmiskeskeistä maailmanjärjestystä haastamaan saapuvat muukalaiset lienevätkin yksi populaarin ja spekulatiivisen posthumanismin totutuimmista asetelmista, mutta totunnaisuudestaan huolimatta saa pohtimaan antroposentrisen ajattelun oikeutusta ja oikeellisuutta (vrt. Raipola 2016/2014, 52). Raipola (2016/2014, 53) tuo ilmi myös kulttuuriteoreettisen posthumanismin radikaaleimmat jäsenyykset, joita ovat muun muassa ihmislajin sukupuutto ja sen tervehtiminen jopa odotettuna käänteenä. Tästä huolimatta perustavanlaatuiset muutokset ihmislajin materiaalisessa perustassa mahdollisine seurauksineen ovat usein rajautuneet kriittisen posthumanismin kysymyksenasetteluiden ulkopuolelle. Tästä syystä posthumanistisessa tutkimuksessa tarvitaan myös populaareja ja spekulatiivisia näkökulmia, joissa nämä potentiaaliset muutokset ihmisen ruumiillisessa olemassaolossa otetaan niiden vaatimalla vakavuudella. (Raipola 2016/2014, 53.)

Eräs posthumanismissa usein käytetty käsite on *zoe* (engl. *raw* -, *naked* - tai *bare life*), joka on suomennettavissa termillä *paljas elämä* – *zoe* viittaa ajatteluun, jossa keskeiseksi nousee elämän ja elollisuuden itseisarvo (vrt. Agamben 1998,1). *Zoen* käsiteparina usein viitataan *bios*-termiin, jolla tarkoitetaan *erityislaatuista* elämää: elämää, jolla voidaan traditionaalisesta näkökulmasta katsoa olevan korkeampi arvo verrattuna *zoeen* ja *bios* onkin totuttu liittämään nimenomaisesti inhimilliseen elämään (Braidotti 2017, 32; vrt. myös Agamben

1998, 1). Zoe- ja bios-sanat ovat peräisin antiikin Kreikasta. Giorgio Agamben kertoo *Homo Sacerin* (1998, 1) johdannossa:

The Greeks had no single term to express what we mean by the word "life." They used two terms that, although traceable to a common etymological root, are semantically and morphologically distinct: zoe, which expressed the simple fact of living common to all living beings (animals, men, or gods), and bios, which indicated the form or way of living proper to an individual or a group.

Posthumanismi tekee yllä mainitun dualismin turhaksi, koska näiden ajatussuuntien tulokulmasta inhimillisen elämän ei voida katsoa olevan olennaisesti merkityksellisempää kuin paljaan elämän. Braidotti kiteyttää seuraavasti zoe-keskeisen ajattelun yhteyden postantroposentrisen käänteen ideologiaan: "[z]oe-centered egalitarianism is [...] the core of the postanthropocentric turn: it is a materialist, secular, grounded, and unsentimental response to the opportunistic transspecies commodification of life that is the logic of advanced capitalism." (Braidotti 2017, 32. Kursiivi alkuperäisessä.)

Yllä läpikäytyjä zoen ja bioksen käsitteitä hyödynnän myös tässä tutkielmassa, kuin myös posthumanismin käsitteitä *postinhimillinen* (*posthuman*) ja ihmiseen sekä ihmisyyteen viittaavan *inhimillisen* (*human*) ohella. N. Kathrine Hayles teoretisoi teoksessaan *How We Became Posthuman* (1999) käsityksen inhimillisestä ja postinhimillisestä historiallisesti ja materiaalisesti muotoutuvina subjektiuden malleina, joiden voidaan nähdä kytkeytyvän tapoihimme ymmärtää kulttuuria, ruumiillisuutta sekä teknologiaa (Lummaa 2016/2014, 17; Hayles 1999, 2–3). Kuten monella muullakin käsitteellä, on termillä postinhimillinen (myös termiä *postihminen* käytetään) monta toisistaan hieman poikkeavaa tulkinnan tapaa. Tässä tutkielmassa lähestyn postinhimillisyyden käsitettä Haylesin (1999) viitoittaman ymmärryksen valossa. Vaikka Haylesin (1999) näkökulma aiheeseen pitää sisällään erityisesti ihmisen ja kybernetiikan yhteensulautumisen, on silti hänen esittämänsä postinhimillisen käsite sovellettavissa myös käsillä olevan tutkielman aihepiiriin, vaikkei se kybernetiikan spekulatiota varsinaisesti sisälläkään. Bruce Clarke kertoo teoksessaan *Posthuman Metamorphosis* (2008, 3), että nykypäivän

*systemistä hybriditeettiä*¹¹ edustavien postinhimillisten hahmojen voidaan nähdä polveutuvan myyttien ja kirjallisuuden kertomuksista, joissa ihmishahmot yhdistyvät ei-inhimillisen kanssa nimenomaan ulkomuodollisesti, muuttaen nämä hahmotjoksikin, minkä voidaan katsoa ylittävän ihmisyyden. Systemisellä hybriditeetillä Clarke viittaa käsitykseen siitä, että nykykulttuurissa ilmenevät postinhimilliset *metamorf* eli ihmisen ja jonkin toisen elollisuuden muodon yhdistelmät, yhdistävät niitä esittävät mediasysteemit niitä kommunikoiviin sosiaalisiin systeemeihin, sekä vastaanottajien psyykkisiin systeemeihin, jotka tulkitsevat niitä eri tavoin (Clarke 2008, 3).

Kokoavasti todeten, käytän tässä tutkielmassa käsitettä postinhimillinen Haylesin ja Clarken ajatusten pohjalta ja tulkiten sen viittaavan ensisijaisesti metamorfin kaltaiseen yhdistelmään, jonka sisältämät osatekijät ylittävät inhimillisen normatiivisen materiaalisuuden. Näin katsoen termi postinhimillinen toimii käsitteellisenä työkaluna, jonka avulla voidaan tutkia inhimillisyyttä ja ihmisyyttä suhteuttamalla sen totut elementit muihin elollisuuden muotoihin (vrt. Clarke 2008, 2–3) myös tämän tutkielman puitteissa.

2.2 Ekokritiikki: kulttuurin ja luonnon vuorovaikutus

”As a critical stance, [ecocriticism] has one foot in literature and the other on land; as a theoretical discourse, it negotiates between the human and the nonhuman.” (Glotfelty 1996, xix.) Näin ekokritiikkiä kuvailee Cheryll Glotfelty teoksen *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology* (1996) johdannossa. Ekokriittisen tutkimuksen keskiössä ovat luonnon ja kulttuurin kytkökset, ja tässä kohtaa lieneekin suurin eroavaisuus posthumanismiin: ekokritiikin lähtökohtana on inhimillisen suhde luontoon ja näin ollen läsnä on myös eronteko ihmisyyden ja muun luonnon kesken (Glotfelty 1996, xix; Lummaa &

¹¹ Diskurssien tai diskursiivisten systemien voidaan katsoa ottaneen aiempien metafysisen sielun tai geneettisen identiteetin idiomien paikan (Clarke 2008, 4).

Rojola 2016/2014, 22). Huomioitavaa onkin, että posthumanismi ei ole kirjallisuudentutkimuksessa ekokritiikin kaltainen analyysin väline, vaan pyrkii pikemminkin tekstien analyysin ja tulkinnan sijasta pitämään teoksia ja tekstejä teoreettisen keskustelun aloittajina (Lummaa & Rojola 2016/2014, 22). Keskeisimpiä eroavaisuuksia näiden suuntausten välillä voidaan katsoa olevan niiden erilainen suhde aineistoon ja teoriaan, jonka voidaan katsoa kumpuavan historiasta (Lummaa & Rojola 2016/2014, 22):

Luontokirjallisuuden klassikoiden uudelleentulkinnoista kehittynyt, ekologisen eetoksen värittävä ja postmodernistiseen teoriaan epäilevästi suhtautuva ekokritiikki on tänäkin päivänä usein teosten tai tekstien analyysiin ja tulkintaan sovellettu suuntaus. Mannermaisen filosofian ja kybernetiikan teoreettisten mallinnusten pohjalta kehittynyt posthumanismi puolestaan hahmottuu edelleen enemmän käsitteenmuodostuksen, tulevaisuuden hahmotusten ja teoreettisen työn alueena [...]. (Lummaa & Rojola 2016/2014, 22.)

Tässä tutkielmassa keskityn pitkälti ympäristön eli paikan, tilan ja luonnon sekä teknologian (joka on erottamaton osa oankalien yhteiskuntaa) representaatioihin eli siihen millaisina ja miten näitä elementtejä *Xenogenesiksessä* esitetään ja kuvataan. Representaatioon liittyy vallan aspekti: jotakin korostetaan ja jotain jätetään pois (Isomaa 2012, x). Vallan ollessa eräs *Xenogenesiksen* pääasiallisista temaattisista ulottuvuuksista, on representaatioon huomion kiinnittäminen tässäkin mielessä olennaista.

Kuten useat muutkin kirjallisuudentutkimuksen osa-alueet, on ekokritiikkikin edelleen kehittyvä ja uudentuva teoreettinen suuntaus. Viime vuosina kasvavassa määrin huomiota on saanut materiaallinen ekokritiikki, joka lähenee ajattelussaan posthumanismia ja uusmaterialismia. Serenella Iovino ja Serpil Oppermann täsmentävät sitä seuraavasti teoksen *Material Ecocriticism* (2014) johdannossa:

[M]aterial ecocriticism examines matter both in texts and as a text, trying to shed light on the way on a way bodily natures and discursive forces express their interaction whether in representations or in their concrete reality. The idea here is to couple ecocriticism's interest in revealing the bonds between text and the world with the insights of the new materialist wave of

thought. [...] Whether one labels it “new materialisms” or “the material turn”, this emerging paradigm elicits not only new nonanthropocentric approaches, also possible ways to analyze language and reality, human and nonhuman life, mind and matter, without falling into dichotomous patterns of thinking. (Iovino & Oppermann 2014, 2.)

Patrick D. Murphy kirjoittaa artikkelissaan ”The Non-Alibi of Alien Scapes: SF and Ecocriticism” (2001) science fiction -kirjallisuuden ja ekokriittien suhteutumisesta toisiinsa. Murphy (2001, 263) toteaa, että vaikka science fiction ei millään muotoa istukaan perinteisen luontokirjallisuuden määritelmiin, voi se kuitenkin olla luontosuuntautunutta kirjallisuutta: yhtäältä lukijan huomio ohjataan kohti maailman ja ihmisen vuorovaikutusta; toisaalta ympäristöongelmat voivat toimia osana juonta ja teemaa monessakin teoksessa.

Kokoavasti voikin todeta, että ekokriittinen tutkimus tarjoaa varsin hedelmällisen lähtökohdan kohdeteokseni analyysiin. Ekokriittinen kirjallisuudentutkimus on nykypäivänä kehittynyt pitkälle pelkästä luontokirjallisuuden tutkimuksesta ja sen kautta voidaan lähestyä kirjallisuutta laaja-alaisesti. Yhdistettynä posthumanistisen ajattelun viitekehykseen ekokriittikki toimii työkaluna tekstin piirteiden tulkinnessa ja auttaa kohdentamaan tutkittavien elementtien sijoittamista ympäristöntutkimukselliseen kontekstiin.

Ympäristön eli luonnon ja siihen kytkeytyvien elementtien tarkastelun lisäksi olen ottanut analysoinnin kohteeksi myös kertomuksessa esiintyvän rakennetun tilan ja paikan kuvauksen. Narratiivisesti rakennettua tilan ja paikan analyysiä lähestyn spatiaalisuuden käsitteen kautta. Koska oankalien luonnollinen sekä rakennettu ympäristö ja siihen kytkeytyvät, erilaisia funktioita täyttävät tilat ja paikat ovat toisistaan eriytymättömiä, olen kokenut tarpeelliseksi liittää myös spatiaalisuuden käsitteen osaksi tutkielmani teoreettista viitekehystä. Spatiaalisia elementtejä analysoidessani olen ottanut lähtökohdakseni tarkastella *Xenogenesiksessä* ilmenevää tilan sekä paikan kuvausta ja sitä, millä tavoin ympäristöä ja tilaa rakennetaan – tai kenties pikemminkin *kasvatetaan*, kun ottaa huomioon oankalien rakennetun ympäristön elollisen luonteen, kertomuksellisten elementtien välityksellä. Spatiaalisuus toimii tutkielmassani

sivujuonteena täydentämässä muita teoreettisen viitekehyksen osa-alueita, joten en ole omistanut sille omaa alalukuaan, vaan koen luontevaksi käsitellä sitä tässä ekokritiikin alla.

Robert T. Tally Jr. kertoo teoksensa *Spatiality* (2013, 2) johdannossa, kuinka kirjallisuus voi toimia eräänlaisena *kartoittamisen* (engl. *mapping*) muotona tarjoamalla lukijoilleen kuvauksia erilaisista paikoista. Sijoittamalla lukijat kuviteltuun tilaan kirjallisuus antaa yhtäältä tuttuja kiinnekohtia ja toisaalta vertailun mahdollisuuksia, joiden kautta lukijan on mahdollista suunnistaa ja myös ymmärtää elettyä maailmaa. Kirjallisuus voi myös auttaa ymmärtämään maailmoja ja todellisuuksia, joissa muut ovat eläneet, tällä hetkellä elävät tai tulevat kenties tulevaisuudessa elämään. Pohdittaessa tätä asetelmaa kirjoittajan näkökulmasta, kirjallisuus voi tarjota mahdollisuuden kartoittaa joko aktuaalisesti kohdattuja tai kuviteltuja paikkoja, joihin kiinnittyy myös kirjoittajan oma kokemusmaailma. (Tally 2013, 2.) Tally (2013, 2) kiteyttää: "[c]ompletely apart from those many literary works which include actual maps, the stories frequently perform the function of maps."

Kirjallisuuden spatiaalinen ja kartografinen tutkimus (engl. *cartography*) lähtevät liikkeelle siitä käsityksestä, että kartta eli paikantamisen ja paikantumisen väline, voidaan hahmottaa esiin paitsi kuvallisin myös kirjallisuudellisin keinoin (vrt. Tally 2013, 5). Tällaisessa yhteydessä kartta ymmärrettäneen nimenomaisesti kuvauksena todellisesta tai kuvitellusta ympäristöstä, narratiivisena entiteettinä, johon olennaisesti liittyy myös havaitsijan sijoittuminen sekä paikantuminen suhteessa kyseiseen tilaan. Näin ollen kartta voidaan katsoa myös etsimisen ja löytämisen välineeksi niin konkreettisesti kuin käsitteellisestikin.

Kirjallisuuden- ja kulttuurintutkimuksen kentällä on ollut havaittavissa eräänlainen *spatiaalinen käänne* (engl. *spatial turn*), jonka ajallinen sijoittaminen on hankalasti määriteltävissä, mutta selvää kuitenkin on, että näin on tapahtunut: spatiaalisuuteen ja geografiaan liittyvät sanastot sekä kartoittavat ja kartografiset menetelmät ovat selvästi lisääntyneet kirjallisuudentutkimuksen

kentällä ja tila, paikka ja paikantuminen ovat nousseet keskeisiksi kiinnostuksen kohteiksi akateemisen tutkimuksen piirissä viime vuosina. (Tally 2013, 12.)

Kirjallisuudentutkimuksen kentällä käsite kirjallinen kartografia (*literary cartography*) viittaa erityisesti kertomusten eli kirjallisuudellisten karttojen tuottamisen menetelmiin eli kertomiseen ja representaatioon; kirjallinen maantiede tai geografia (*literary geography*) taas viittaa näiden kirjallisuudellisten karttojen luentaan ja reseptioon (Tally 2013, 81; Ridanpää 2012, 191). Kirjallisen kartografian näkökulmasta kertomuksen kirjoittaja toimii näin ollen eräänlaisena kartantekijänä, joka piirtää kirjallisuudellisen kartan erilaisten narratiivisten keinojen avulla. Lukija toimii kartan lukijana, jolloin muodostuu kyseisestä narratiivisesta kartasta tietynlainen tulkinta, jota voidaan lähestyä ja hahmottaa mainitun kirjallisen maantieteen käsitteen kautta. (Tally 2013, 45—46, 79.) Tally kiteyttää näiden eron ja dynamiikan seuraavasti:

If writers map the real and imagined spaces of their world in various ways through literary means, then it follows that readers are also engaged in this broader mapping project. A map-reader is also a reader of a text, after all, and the reader of a literary map also envisions a space, plots a trajectory, and becomes oriented to and within the world depicted there. [...] [T]he reader is never simply a passive receptacle for the spatial messages transmitted by the map or text, but actively determines the often shifting and transient meanings to be found in the map. To the writer's literary cartography, we might add the reader's literary geography. (Tally 2013, 79.)

Historiallisesti tarkasteltuna tieteellisten ja taiteellisten kehitysaskelien voidaan katsoa vaikuttaneen olennaisesti siihen, miten ja millaisena tila ja paikka koetaan (Tally 2013, 18). Esimerkiksi renessanssin aikana tapahtui kuvataiteen piirissä verrattain nopea muutos kaksiulotteisesta ikonografisesta ilmaisusta kolmiulotteiseen, joka omalta osaltaan heijastelee ympäristön hahmottamiseen sekä tulkitsemiseen liittyviä laajempia muutoksia. Myös muut, modernimmat ilmiöt, kuten globalisaatio ja siihen kytkeytyvät oheistekijät, ovat leimallisesti edesauttaneet spatiaalisen hämmennyksen ja tietynlaisen eksyksissä olemisen tendenssin kehittymistä – kartoittaminen tarjoaa omalta osaltaan ratkaisuja, jotka auttavat jäsentämään ympäröivää maailmaa. (Tally 2013, 18, 14.)

Myös muutokset ja kehityskulku elinympäristöjen topografioissa ja infrastruktuureissa – esimerkiksi kaupungistuminen, ovat johtaneet kartoittamisen tarpeen ja merkityksen muutokseen. Mutta kuten Tally (2013, 18) toteaa, ei keskeistä ole suinkaan fyysisessä ympäristössä tapahtuneet muutokset tai muutokset ihmisen näköaistissa, vaan muutokset, jotka ovat tapahtuneet sosiaalisissa suhteissa modernin ajan kynnyksellä, ja jotka ovat johtaneet lopulta uudenlaiseen katsomisen tapaan myös suhteessa tilaan ja paikkaan.

3 INHIMILLINEN JA POSTINHIMILLINEN HAVAINNOINTI

Sillä, miten ympäristöä ja tilaa kuvataan kaunokirjallisuudessa, on tärkeä rooli fiktion tulkinnalle. Se, mitä arvoja tilalle ja ympäristölle annetaan, kertoo kirjoitusajankohdan yhteiskunnallisesta ja kulttuurisesta ilmapiiristä paljon. Kaunokirjallisuus voidaanakin siis nähdä todellisuutta koskevien käsitysten ilmaisuksi, sekä keinoksi merkityksellistää ja jäsentää maailmaa (Lummaa 2012, 155).

Tässä ja muissa analyysiluvussa tarkastelen, millaisia postinhimillisiä tiloja ja ympäristöjä *Xenogenesiksessä* esiintyy, miten niitä kuvataan ja millaisia temaattisia elementtejä niihin liitetään. Postinhimillisen tilan, luonnon ja ympäristön kuvauksen analyysissä yhdistyvät posthumanistinen ja ekokriittinen näkökulma. Tarkastelun keskiössä tässä luvussa ovat inhimillinen ja postinhimillinen havainnointi, keskittyen erityisesti aistimellisuuteen. Havainnoinnilla viitataan henkilöahmon tulkitsemiseen *järjestelmänä*, jolle ympäristö antaa herätteitä luoden näin resonanssia eli jonkinlaisen vasteen ärsykkeeseen (Luhmann 2004/1990, 60).

Xenogenesiksessä on useita orgaanis-tekstuaalisia rakenteita, joita myös narratiiviset elementit toistavat: muun muassa oankalien yhteiskuntakonstruktion mallina toimivat superorganismi ja parviäly, jotka viittaavat hyönteismaailmaan. Hyönteisiin viittaavat myös oankalien kehitykseen kuuluva metamorfoosi, muodonmuutos, sekä useat nimivalinnat, kuten "imago", joka tarkoittaa psykologiaan viittaavan merkityksensä¹² lisäksi täysin aikuiseksi kehittynyttä ja sukukypsää hyönteistä (Merriam-Webster s.a., hakusana: imago).

¹² Alitajuisesti syntynyt idealisoitu mielikuva joko itsestä tai toisesta henkilöstä (Merriam-Webster s.a., hakusana: imago).

Seuraavissa alaluvuissa tarkastelen, millaisten aistimellisten elementtien kautta kerronnassa lähestytään ympäristön ja tilan representaatiota: mitkä aistit ovat keskeisiä, millainen on kerrottu fiktiivinen maailma ja miten nämä huomiot suhteutuvat posthumanistisekokriittiseen viitekehykseen.

3.1 Havainnoinnin representaatio

Tässä alaluvussa tarkastelen sitä, miten havainnoinnin representaatiota *Xenogenesiksen* kerronnassa rakennetaan aistimellisten tekijöiden kuvailun avulla. Keskityn analyysissäni siihen, onko teossarjan osien välillä eroavaisuuksia tällä osa-alueella ja miten kerronnassa tuodaan ilmi fokalisoijan eli tässä tapauksessa ensisijaisesti päähenkilön kokemuksia ympäristöstään, ja näin muodostuvaa uppoutumista osaksi tarinamaailmaa aistimellisten tuntemusten kautta.

Lummaa (2012, 157) huomauttaa, että ihmisten tieto ja ymmärrys luonnosta on aina välittynyttä ja vahvasti kytköksissä erilaisiin uskomus- ja merkitysjärjestelmiin. Tämä pätee mielestäni pitkälti myös muuhun ympäristöön. Myös se, miten ympäristön aistimisen tapahtumaa kuvataan, vaikuttaa siihen millaisia merkityksiä kertomuksesta voidaan tulkinnallisesti luoda (vrt. Lummaa 2012, 158, 159).

Tarkasteltaessa trilogian kaikkien osien alkulukuja, voidaan huomata, että teossarja lähtee liikkeelle inhimillisen kokemuksen kuvauksesta ja kehittyy kohti ei-inhimillistä, huipentuen lopulta täysin postinhimillisen subjektin, koosteooloin eli lisääntymiskykyisen uuden elämänmuodon, kokemukseen (vrt. Jacobs 2003, 91—92). Trilogian rakenteelliset elementit tukevat teossarjan sisäistä jatkuvuutta ja kertomusmaailman rakennusta: trilogian teemoista on löydettävissä muun muassa evoluution ja inhimillisen vaikutuksen pohdintaa, joten on luontevaa, että kyseisen kaltainen, evolutiivista kehitystä simuloiva rakenne on upotettu osaksi kertomusrakennetta.

Jokainen trilogian osista alkaa kuvauksella *muutoksesta*, olipa kyseessä sitten syntymä tai jokin muu olotilan vaihdos. *Dawnin* lähtökohtana toimii Lilithin rajua ja jopa kivulias herääminen pitkästä unesta, staasista, jota kuvataan syntymän kaltaiseksi:

Alive! Still alive. Alive... again. Awakening was hard, as always. The ultimate disappointment. It was a struggle to take in enough air to drive off nightmare sensations of asphyxiation. Lilith lay gasping, shaking with the force of her effort. Her heart beat too fast, too loud. She curled around it, fetal, helpless. Circulation began to return to her arms and legs in flurries of minute, exquisite pains. (D, 9.)

Aistikokemuksia kuvataan aluksi ruumiillisten kokemusten kautta: läsnä ovat voimakkaat tuntemukset, jotka yhdistyvät yhtä lailla voimakkaisiin emootioihin – Lilith on elämän ja kuoleman rajamailla, jossa tärkeimmiksi muotoutuvat elintoimintoihin liittyvät välittömät aistimukset. Kun Lilith alkaa toipua kivuliaasta heräämisestään, hän alkaa havainnoida ympäristöään.

When her body calmed and became reconciled to reanimation, she looked around. The room seemed dimly lit, though she had never Awakened to dimness before. She corrected her thinking. The room did not only seem dim, it *was* dim. At an earlier Awakening, she had decided that reality was whatever happened, whatever she perceived. (D, 9. Kursiivi alkuperäisessä.)

Fokalisaatio on kiinnittynyt Lilithin aistimuksiin ja kokemuksiin, hänen näkökulmaansa tapahtumista. Koko teos on kuvattu hänen aistimaailmansa kautta, kuitenkin ulkopuolisen kertojan välityksellä; trilogian toisessa osassa pääasiallisena fokalisoijana toimii päähenkilö Akin: vasta kolmannessa osassa on minäkertoja, postinhimillinen subjekti Jodahs.

Neal Alexander tutkii paikan ja aistimisen korrelaatiota artikkelissaan ”Senses of place” (2017). Alexanderin artikkelin keskiössä on aistien kytkeytyminen osaksi paikkaa sekä aistien osallistuminen aktiivisesti paikan *tekemiseen*, kuin myös:” [...] in *making sense* of the worlds in which they take place” (Alexander 2017, 39, kursiivi lisätty). Alexander (2017, 39) painottaa myös englanninkielisen termin ”sense” kaksoismerkitystä, joka pitää sisällään niin havainnot (*perceptions*) kuin tulkinnatkin (*conceptions*), eli yhtä lailla ruumiilliset kuin kognitiivisetkin

yhteydet paikkaan. Ja kuten artikkelissa kiteytetään: "A reconfigured sensorium makes possible new ways of apprehending, understanding, and being in the world; it therefore also makes possible other senses of place" (Alexander 2017, 42). Käsitteellä "sense of place" viitataan aistien kautta muodostuneeseen tunnelmaan tai tunteeseen paikasta, jonka voidaan nähdä juontavan juurensa roomalaiseen ajatukseen *genius lociin* eli "paikan henkeen" (Alexander 2017, 40).

Myös *Xenogenesiksessä* voidaan havainnoinnin sekä ympäristön representaation nähdä perustuvan aisteihin ja niiden kautta rakentuvaan kokonaisvaikutukseen, jossa mukana ovat myös emootiot, kuten aiemmin mainittu Lilithin voimallinen herääminen. *Dawnissa* ympäröivän tilan hahmottaminen ja kuvaus perustuvat aluksi lähinnä visuaalisiin havaintoihin (pois lukien hyvin ruumiillinen niin kutsuttu syntymän kokemus), onhan se ihmislajille toki hyvin tyypillinen keino jäsentää ja kokea ympäröivä maailma. Lilithin ensihavainnot huoneesta, jossa hän on, kytkeytyvätkin juuri näköaistin varassa tehtyihin huomioihin: "The walls were light-colored – white or gray, perhaps. The bed was what it had always been: a solid platform that gave slightly to the touch and that seemed to grow from the floor." (D, 9–10.) Huomioitavaa on, että kun Lilithin kokemuksia kuvataan myöhemmin hänen käytyään läpi oankalien tekemät muutokset kehoonsa, muuttuvat nekin monipuolisemmiksi ja korostetusti moniaistimuksellisiksi. Etsiessään oikeaa kohtaa seinästä herättäessään ihmisiä koulutusta varten, hänen aistimuksiaan kuvataan jo täysin eri lailla kuin teoksen alun näköaistikeskeisissä havainnoissa:

Lilith rubbed her hand across the surface of the picture, then placed the picture flat against the wall. She began at one end of the wall and walked slowly toward the other, far away, keeping the face of the picture against the wall. She closed her eyes as she moved, remembering that it had been easier when she practiced with Nikanj if she ignored her other senses as much as possible. [...] More than halfway down the hall, she began to feel response, a slight bulging against the picture, against her hand. She stopped at once, not certain at first that she had felt anything at all. Then the bulge was unmistakable. She pressed against it lightly, maintaining the contact until the wall began to open beneath the picture. (D, 124–125.)

Kuva, jota hän aiemmin olisi *katsonut*, onkin nyt täysin toisenlaisen havainnoinnin väline: Lilith käyttää sitä haptisen vasteen aikaansaamiseen, tuntoaistin kautta löytämiseen ja kartoittamiseen. Tuntoaisti jopa näyttäytyy luotettavampana havainnoinnin välineenä kuin näköaisti: "The bulge in the wall felt large and distinct when her fingers found it. But when she opened her eyes and looked, she could not see any irregularity." (D, 133.) Näköaisti esitetään toistuvasti epäluotettavana useissa eri instansseissa, myös ihmisryhmän siirtyessä koulutuskerrokseen: "Across the wide river, there was the illusion of a line of trees on the opposite bank" (D, 197). Koska kyseinen havainto on kerrottu Lilithin tietoisuuden kautta suodattaen, on kerronnassa käytetty termiä "illusion", koska Lilith on jo lähtökohtaisesti tietoinen puiden todellisesta olemuksesta. Sama ei päde kaikkiin ryhmän jäseniin, kuten Lilith kertoo Nikanjille:

"They'll cut the trees down, you know," she said softly. "They'll make boats and rafts. They think they're on Earth." "Some of them believe otherwise," Nikanj told her. "They believe because you do." "That won't stop the boat building." "No. We won't try to stop it. Let them row their boats to the walls and back. There's no way out for them except the way we offer: to learn to feed and shelter themselves in this environment—to become self-sustaining. When they've done that, we'll take them to Earth and let them go." It knew they would run, she thought. It must know. Yet it talked about mixed settlements, human and Oankali—trade-partner settlements within which ooloi would control the fertility and "mix" the children in both groups. She looked up at the sloping, wedge-shaped buttresses. Semi-enclosed as she was, she could not see Nikanj or the river. There was only brown and green forest—the illusion of wilderness and isolation. (D, 198.)

Kuten yllä olevasta lainauksesta käy ilmi, on inhimillinen näkökulma *Xenogenesisissä* usein illuusiomainen ja epävarma, jonka ulkopuolelle todellisuus tosiasiaassa rajautuu. Inhimillinen havainnointi on aktuaalisesti toki moniaistista, mutta näköaistin merkitys on aistimellisuuden ja havainnoinnin kuvauksessa nostettu kohosteiseen asemaan ja sen voidaan näin ollen mieltää edustavan leimallisesti inhimillistä tapaa havainnoida. Tästä näkökulmasta voidaan visuaalisuuden näyttäytyminen epäluotettavana osaltaan tulkita posthumanistista kulmaa tukevaksi. Asettaessaan inhimillisen havainnoinnin

kyseenalaiseksi *Xenogenesis* murtaa antroposentrisen humanismin ajattelutapaa, jossa ihmisyyys ja inhimillinen kokemus on asetettu ensisijaisiksi ja määrääviksi maailman kokemisen tavoiksi. Inhimillisen havainnoinnin esittäminen kapea-alaisesti näköaistiin kytkeytyen toimii narratiivisena tehokeinona, jolloin oankalien aistimellinen havainnointi korostuu kerronnassa laaja-alaisena ja monimuotoisena. Näin *Xenogenesis* osaltaan haastaa normatiivisia havainnoinnin tapoja ja rakentaa posthumanistista näkökulmaa, jossa mahdollistuvat vaihtoehtoiset, ei-ihmiskeskeiset tavat nähdä ja kokea. Trilogiassa ilmenevän aistimellisuuden kuvauksen sekä siihen liittyvien narratiivisten elementtien voidaan katsoa olevan linjassa kriittisen posthumanismin eetoksen kanssa, jossa materiaalisuus on leimallista: oankalien havainnointi on hyvin ruumiillista ja orgaanista, vertautuen osaltaan eräänlaiseen ”materian älykkyyteen” (Braidotti 2013, 60). Oankalit ovat aistilonkeroidensa avulla yhteydessä ympäristöönsä tavalla, joka mahdollistaa yksilökeskeisen havainnoinnin ylittämisen, tehden yksilöstä ensisijaisesti osan kokonaisuutta, kollektiivista entiteettiä. Oankalien kollektiivinen havainnointi lähenee Braidottin (2013, 60) ajatusta:” [I]iving matter – including the flesh – is intelligent and self-organizing, but it is so precisely because it is not disconnected from the rest of organic life.”

Teossarjan toinen osa *Adulthood Rites* alkaa toisen elävän olennon sisäpuolelta: teoksen pääfokalisoiija ja -henkilö Akin ei ole vielä syntynyt – hänen ensimuistonsa ja -kokemuksensa ovat alkaneet jo kohdussa. Akin on kooste eli ihmisen ja oankalin yhdistelmä, joten hänen näkökulmansa tuo mukaan kertomukseen postinhimillisen subjektin kokemuksen. Ero ihmisyyteen tuleekin selväksi jo ensimetreiltä hänen kyetessään muistamaan oman syntymänsä ja jopa ajan äitinsä kohdussa: kukaan ihminen ei tällaiseen pysty. Kuvaus Akinin syntymästä on paralleelisessa suhteessa teossarjan ensimmäisen osan aloituksen kanssa, jossa Lilith herää kivuliaasti staasistaan. Akinin syntymä on niin ikään dramaattinen ja kivulias tapahtuma:

He remembered much of his stay in the womb. While there, he began to be aware of sounds and tastes. They meant nothing to him, but he remembered them. When they recurred, he noticed. [...] He did not learn pain until it was time for him to be born. He could feel and taste

changes happening around him – the slow turning of his body, then later the sudden headfirst thrust, the compression first of his head, then gradually along the length of his body. He hurt in a dull, distant way. Yet he was not afraid. The changes were right. It was time for them. His body was ready. He was propelled along in regular pulses and comforted from time to time by touch of his familiar companion. There was light! Vision was first a blaze of shock and pain. He could not escape the light. It grew brighter and more painful, reached its maximum as the compression ended. No part of his body was free of the sharp, raw brilliance. Later, he would recall it as heat, as burning. (AR, 251—252.)

Aistihavaintojen representaatio on kautta *Adulthood Ritesin* paljon monipuolisemmin esitetty kuin Lilithin aistimellinen havainnointi *Dawnissa*. Läsnä ovat monimuotoiset aistimelliset kokemukset, joiden tarkkuus ja havaitsemiskyky ylittävät inhimillisen käsityskyvyn:

Nikanj Ooan taught him to use his tongue – his least Human visible organ – to study Lilith when she fed him. Over many feedings, he tasted her flesh as well as her milk. She was a rush of flavors and textures – sweet milk, salty skin smooth in some places, rough in others. He concentrated on one of the smooth places, focused all his attention on probing it, perceiving it deeply, minutely. He perceived the many cells of her skin, living and dead. Her skin taught him what it meant to be dead. Its dead outer layer contrasted sharply with what he could perceive of the living flesh beneath. [...] He focused on a few cells, on a single cell, on the parts of that cell, on its nucleus, on chromosomes within the nucleus, on genes along the chromosomes. He investigated the DNA that made up the genes, the nucleotides of the DNA. There was something beyond the nucleotides that he could not perceive – a world of smaller particles that he could not cross into. (AR, 254—255.)

Oankalien aistimisesta käytetään läpi trilogian termiä ”perceive”, jonka suomennos pitää sisällään muun muassa merkitykset havaita, hahmottaa, oivaltaa tai nähdä (ks. Merriam-Webster s.a., hakusana: perceive). Tämä monimerkityksinen verbi sopiikin mainiosti kuvaamaan postinhimillisen subjektin havainnointia ympäristöstään: monitahoinen havaitseminen on eräs leimallisista eroavaisuuksista inhimillisen ja ei-inhimillisen välillä *Xenogenesiksessä*. Inhimillinen havaitseminen ja aistiminen näyttäytyvät rajoittuneina ja oankalien taas laaja-alaisina. Tähän elementtiin voidaan kenties katsoa kytkeytyvän teossarjalle keskeinen aiheina inhimillisestä ristiriidasta

(“the human contradiction”), eli hierarkkisuuden ja älykkyyden, dilemmasta, jonka vastavoimana toimii oankalien näennäinen edistyksellisyys ja eräänlainen biologinen epätsekkyys. Toiminnan biologisesti määräytynyt luonne kumpuaa sosiobiologian teoriasta, jonka voidaan katsoa olevan eräs *Xenogenesiksen* taustalla vaikuttaneista ajattelusuunnista (Johns 2010, 382). Vaikka yhtäältä inhimillinen toiminta esitetään perustavanlaatuisesti biologisesti määräytyvänä (Zaki 1990, 241;242), toisaalta *Xenogenesiksessä* on läsnä myös tekijöitä, joiden kautta aktiivisesti problematisoidaan biologisen essentialismin merkitystä ihmisten käyttäytymiseen: ihmiset uhmaavat omaa ristiriitaansa ja toimivat toisin eli he ovat kykeneviä toimijuuteen ja omaavat näin ollen valinnan mahdollisuuden (vrt. Jacobs 2003, 109).

Oankalien ruumiillinen havainnointi ja sen kokonaisvaltaisuus tekee eroa kartesiolaiseen dualismiin, jossa mieli on erillinen ruumiista – oankalien havainnointi ei tällaista kahtiajakoa tue. *Xenogenesiksen* postinhimilliset subjektit toistavat posthumanistisen ajattelun ideologiaa omassa maailman, ympäristön hahmottamisessaan, johon he kokevat perustavanlaatuisesti myös kuuluvansa. Oankalien olemassa olemisen tapa on suorassa suhteessa heidän aistimellisuutensa kokonaisvaltaisuuteen: heidän olevaisuutensa ontologia on maallinen ja ruumiillinen, eikä sisällä henkistä, metafyyssistä tai transsendenttia tasoa – ainakaan inhimillisen määritelmän mukaisesti. Huomioitavaa kuitenkin on, että tähän ajatteluun sisältyy kaiken olevaisen äärimmäisen materiaalisuus, joka itsessään ylittää subjektiivisen, individuaalisen olevaisuuden. Näin ollen mikään ei koskaan täysin voi tuhoutua, lakata olemasta, vaan kun ruumista tarkastellaan yksilöllisyyden ylittävänä entiteettinä, materiaalisena elollisuuden tihentymänä, voidaan se myös kokea osaksi päättymätöntä ravinteiden kiertokulkua, jossa individuaalinen subjekti tai älyllinen tietoisuus ovat vain hetkellinen olemassa olemisen tila. Näin katsoen oankalien ontologia saa yllättävän hengellisiä piirteitä. Näin Ahajas kertoo Tomásille oankalien uskomusjärjestelmästä:

”Do you believe in spirits?” “We believe in life,” Ahajas said. “Life after death?” Ahajas smoothed her tentacles briefly in agreement. “When I’m dead,” she said, “I will nourish other life.” “But I mean—”

"If I died on a lifeless world, a world that could sustain some form of life if it were tenacious enough, organelles within each cell of my body would survive and evolve. In perhaps a thousand million years, that world would be as full of life as this one." " ... it would?" "Yes. Our ancestors have seeded a great many barren worlds that way. Nothing is more tenacious than the life we are made of. A world of life from apparent death, from dissolution. That's what we believe in." "Nothing more?" [...] "No, Lelka. Nothing more." (I, 642.)

Yllä mainitussa katkelmassa oankalien maailmankatsomus näyttää sisältävän viitteitä kuoleman jälkeiseen elämään tai jopa eräänlaiseen uudelleensyntymään orgaanisten materiaalien kiertokulun kautta. Näin on katsonut myös Kitty Dunkley tarkastellessaan *Imagoa* zoe-lähtöisestä tulokulmasta (2020, 109):

By mere virtue of existing—whether currently, historically, or potentially—all organic matter is granted equitable clout in the Oankali definition of intersubjectivity. Not bound by the molar blueprint of life as belonging solely to the Anthropos, the Oankali have more expansive understanding of the plurality of being. *Zoe*, in this way, applies pertinently to Butler's narrative in evoking the Oankali's belief in the vital force of life, transcendent of individual being.

Oankalien näkökulmasta eliöyksilö tuntuu olevan eräänlainen organisesti rakentuneen kognitiivisen elollisuuden *avoin systeemi*¹³, jossa aine ja energia virtaavat vapaasti. Avoin systeemi toki kuvaa hyvin oankalien elämisen tapaa, tässäkin eräs artikulaatio Clarken (2008, 3–4) esittämään systeemiseen lähestymistapaan. Kuten Clarke huomauttaa, on *Xenogenesiksessä* nähtävissä selviä yhteyksiä mikrobiologiaan: teossarja askarteleo mikrobiologiasta tutun *symbiogeneesin* parissa, jolla viitataan uusien elämänmuotojen evoluutioon jo olemassa olevien eliöiden symbioottisen yhdistymisen avulla (Clarke 2008, 168). Erilaiset symbioosit ovat hyvin yleisiä erilaisten ja erilajisten eliöiden kesken, myös inhimillisen elollisuuden kannalta (vrt. Kokkonen 2016/2014, 195, 196). Symbioosisuhteiden tarkastelu onkin eräs *Xenogenesiksen* keskeisistä

¹³ Avoin systeemi on termodynamiikasta tuttu käsite. Termodynaamisten järjestelmien ominaislaadusta kertoo Niklas Luhmann (2004/1990, 39, kurs. alkup.) seuraavasti: "[...] Ne ryhtyvät vaihtosuhteisiin eli riippuvuuteen ympäristöstä syötteen ja tuotoksen (*input/output*) kautta mutta kykenevät silti rakenteellisella itsesäätelyllä takaamaan autonomiansa."

aihepiireistä ja se on esillä kertomuksessa toistuvasti. Seuraavassa lainauksessa Nikanj keskustelee yhden puolisonsa, Dichaanin, kanssa ihmispuolisostaan – keskustelussa käy ilmi myös inhimillisen olemassaolon perustava symbioottisuus muiden ei-inhimillisten eliöiden kuten mitokondrioiden ja bakteerien kanssa. Näin katsottuna inhimillinen ruumis näyttäytyy kollektiivisena entiteettinä:

”Anything to do with Humans always seems to involve contradictions.” It paused. ”Examine Tino. Inside him, so many very different things are working together to keep him a live. Inside his cells, mitochondria, a previously independent form of life, have found a haven and trade their ability to synthesize proteins and metabolize fats for room to live and reproduce. We’re in his cells too now, dividing with each cell, extending life, and resisting disease. Even before we arrived, they had bacteria living in their intestines and protecting them from other bacteria that would hurt or kill them. They could not exist without symbiotic relationships with other creatures. Yet such relationships frighten them.” (I, 418.)

Trilogian kaksi ensimmäistä osaa on jaoteltu lukuihin, joiden erottelun periaatteena toimii paikantuminen eli kartografinen lähtökohta (vrt. Tally 2013, 49), suhteessa ympäröivään tilaan tai paikkaan ja luvut on nimetty sen mukaisesti. Kolmas osa *Imago* poikkeaa tästä ja ohjautuu pikemminkin henkilökohtaista tai sisäistä kartografiaa seuraten: keskiössä lukujen nimeämisen kannalta on päähenkilön individuaalinen muutosprosessi, joka tosin on vuorovaikutteisessa suhteessa myös ympäristön kanssa. *Dawnin* lukujen nimet ovat seuraavat: 1 Womb, 2 Family, 3 Nursery ja 4 The Training Floor; *Adulthood Ritesin* taas: 1 Lo, 2 Phoenix, 3 Chkahichdahk, 4 Home; *Imago* pitää sisällään luvut: 1 Metamorphosis, 2 Exile sekä 3 Imago. Nämä lukujen nimet omalta osaltaan toimivat karttana siihen, mihin kussakin luvussa keskitytään ja minkälaiseen ympäristöön kukin osuus kertomusta paikantuu, tarjoten näin myös mahdollisen tulkinnallisen avaimen kertomuksen merkitykseen.

Imago seuraa päähenkilö Jodahksen ajatuksia ja havainnointia intiimisti minäkertojan kautta, jolloin tarkastelussa ovat näin ollen ei-inhimillisen olennon henkilökohtaiset ajatukset, joita sävyttävät eräänlainen identiteettikriisi sekä trilogiassa tutuksi tullut inhimillisen ristiriidan kontemplaatio. Teos alkaa

Jodahksen vaipumisella metamorfoosiin, muodonmuutokseen, jossa hän vetäytyy itseensä kehittyäkseen sekä ruumiillisesti että henkisesti. Jodahksen muutos alkaa kuitenkin totutusta poikkeavalla tavalla:

I slipped into my first metamorphosis so quietly that no one noticed. Metamorphoses were not supposed to begin that way. [...] For several days, I changed without attracting attention. Early stages of metamorphosis didn't normally last for days without bringing on deep sleep, but mine did. My first changes were sensory. Tastes, scents, all sensations suddenly became complex, confusing, yet unexpectedly seductive. (I, 511.)

Teossarjalle keskeinen juonellinen kuvio keskittyy muutoksiin, eritasoisiin transformaatioihin ja metamorfooseihin, yhtäältä laaja-alaisesti, jolloin kerronta keskittyy mittakaavaltaan hyvin suuriin muutoksiin, joissa vaikutukset ulottuvat koskettamaan kokonaisia eliölajeja ja niiden olemassaoloa. Toisaalta muutoksia tapahtuu myös henkilöhahmojen yksilökohtaisella tasolla ja niiden vaikutusta tarkastellaan suhteessa sosiaaliseen aspektiin ja lähiympäristöön. Näin ollen läsnä ovat usein simultaanisesti sekä yksilön että maailman mittakaava, eli globaalin ja lokaalin artikulaatio. Siirtymät ovat näin ollen olennaisessa osassa *Xenogenesisin* kerronnassa. Syntymät ja monenlaiset transformaatiot sekä metamorfoosit vuorottelevat kerronnassa syklisesti, jolloin siirtymästä muodostuu kerronnallinen trooppi: tähän kytkeytyen, olennainen tekijä on myös näkökulmallinen muutos Lilithin inhimillisestä postinhimilliseen Akiniin sekä Jodakseen, joka edustaa varsinaista postihmistä. Tästä katsantokannasta voidaan tarkastella myös Jodahksen muodonmuutosta, jossa alttiina perustavanlaatuiselle muutokselle ovat niin Jodahksen henkilökohtainen elämä kuin koko uuden eliölajin tulevaisuuskin: Jodahs on ensimmäinen koosteooloi, joka näin ollen mahdollistaa uuden lajin itsenäisen lisääntymiskyvyn, uuden evolutiivisen syklin alun.

Jodahksen aistimellinen havainnointi on kerrottu minäkertojan kautta, jolloin kerronnan intimitteetti on erilainen verrattuna kahteen muuhun trilogian osaan. *Imagossa* narratiivinen kudos rakentuu postinhimillisen subjektin havaintojen kautta, näkökulman noudatella näin spekulatiivisen posthumanismin (vrt. esim. Roden 2010, 28) eetosta. Roden (2010, 27—28) tarkastelee spekulatiivista

posthumanismia nimenomaan teknologisen kehityksen ja -muokkaamisen kautta rakentuvana: *Xenogenesis*issä biologisesti kehkeytyvä muutos on ulkopuolisen tekijän kautta aikaan saatu, bioteknologinen kehityskulku, joka lopulta muokkaa peruuttamattomasti siihen osallistuvia elementtejä. Siinä missä Lilithin inhimillinen näkökulma keskittyi näköaistimusten varaan, ovat havaitsemisen keinot Jodahksen tapauksessa huomattavasti laajemmat – Jodahs paitsi havaitsee ympäristönsä hiukkastasolla, myös kykenee muokkaamaan sitä. Kyky muokata ympäristönsä geneettistä rakennetta ilmenee hänen ensimmäisen muodonmuutoksensa jälkeen—sukukypsyyden ooloit saavuttavat vasta toisen muodonmuutoksensa myötä, jolloin heille kasvaa erityiset lisääntymiselimet, aistinkädet. Alkuun Jodahs ei kykene hallitsemaan kykyään, eikä kehoaan, joka pyrkii kohti muutosta. Hän aiheuttaa tahtomattaan vahinkoa itselleen ja ympäristölleen, Lo-eliölle:

[...] Every day, at least, Nikanj had to correct some harm that I had done to Lo—to the living platform on which I lay. Lo’s natural color was gray-brown. Beneath me, it turned yellow. It developed swellings. Rough, diseased patches appeared on it. Its odor changed, became foul. Parts of it sloughed off. Sometimes it developed deep, open sores. And all that I did to Lo, I also did to myself. But it was Lo that I felt guilty about. Lo was parent, sibling, home. It was the world I had been born into. As an ooloi, I would have to leave it when I mated. But woven into its genetic structure and my own was the unmistakable Lo kin group signature. I would have done anything to avoid giving Lo pain. (I, 539.)

Imagossa aistimista kuvataan tarkasti ja runsaasti, korostaen Jodahksen aistimisen eroa suhteessa inhimilliseen. Jodahksen aistimellisen havainnoinnin representaatioissa käytetään verrattain paljon metaforia, jotka mahdollistavat eläytymisen postinhimillisen subjektin tajuntaan, immersion ja kokemuksellisuuden kautta: “[...] I floated atop sleep, a piece of straw floating on a still pond. I could not slip beneath the surface yet” (I, 528). Erityisen voimakkaana näyttäytyy inhimillisesti katsoen käsittämätön tapahtuma, jossa Nikanj siirtää suuren määrän soluja, informaatiota Jodahkselle tämän viimeisenä aikuistumisriittinä. Tiedonsiirto näyttäytyy ruumiillisena, mutta silti lähes transsendenttinä tapahtumana:

[...] It was though Nikanj were saying, "Here's your birthright, my final gift/duty/pleasure to you." Final. [...] I made myself step to its embrace and at once I felt myself held and penetrated, held absolutely still, not paralyzed. [...] Then the world around me seemed to flare brilliant white. I could no longer see beyond myself. All my senses turned inward as Nikanj used both sensory hands to inject a rush of individual cells, each one a plan by which a whole living entity could be constructed. The cells went straight into my newly mature yashi. The organ seemed to gulp and suckle the way I had once at my mother's breast. There was immense newness. Life in more varieties than I could possibly have imagined—unique units of life, most never seen on Earth. Generations of memory to be examined, memorized, and either preserved alive in stasis or allowed to live their natural span and die. [...] The flood of information was incomprehensible to me at first. I received it and stored it with only a few bits of it catching my attention. [...] When the flood ended and Nikanj was sure I could stand alone, it let me go. "Now," it said, "except for the lack of Oankali or construct mates, you're an adult." (I, 672.)

Inhimillisesti katsoen kuvatun kaltainen tiedonsiirto on fysikaalisesti mahdoton. Näin Jodahs yrittää selittää tuntemuksiaan metaforan avulla ihmispuolisolleen Tomásille:

"It's not really like being drunk," I said when I could speak. "It's more like having billions of strangers screaming from inside of you for your individual attention. Incomprehensible... overwhelming... no word is big enough. [...]" "Nikanj said it just gave you information," he protested. "Yes. And if I began now and continued for the rest of our lives, I could only explain a small fraction of it aloud to you. [...]" (I, 673.)

Edellä kuvattu tiedonsiirtotapahtuma sisältää runsaasti konnotaatioita seksuaalisuuteen ja huomioon ottaen sen, että Nikanj on Jodahksen ooloi-vanhempi, on vaikutelma oidipaalininen. Kun tarkastellaan tätä huomiota suhteessa postihmisen käsitteeseen, jossa postinhimillinen subjektius yhdentyy eläimyyden kanssa, tämä näyttäytyy negatiivisena erona ja toiseutena suhteessa inhimilliseen – absoluuttisena toiseutena (vrt. Derrida 2019, 16, 27). Ihmisyyden mittana voidaan katsoa olevan "Man as rational animal" (Braidotti 2013, 67), jolla viitataan humanismin käsitykseen ihmisestä kaiken mittana. Ollakseen kelvollinen, on täytettävä tietyt ehdot: "[...] inhabit a perfectly functional physical body, implicitly modelled upon ideals of white masculinity, normality, youth, and

health” (Braidotti 2013, 67—68). Tästä poikkeavat lankeavat toiseuden kategoriaan, jota kansoittaa muun muassa ei-valkoisuus, ei-maskuliinisuus, ei-normaalius, ei-nuoruus, ei-terveys, vammaisuus; epämuodostuneet tai parannellut ihmisyydet: “[a]ll these ‘others’ are rendered as pejoration, pathologized and cast out of normality, on the side of anomaly, deviance, monstrosity and bestiality.” (Braidotti 2013, 68). Eläin on vaalittu toiseuden edustaja tuttuudessaan (josta kumpuaa myös ihmis-eläin-interaktioon kiinnittyvä oidipaalisuuden juonne), mutta kuten Braidotti (2013, 68) osuvasti täsmentää:

In a Borges-like mock taxonomy, Deleuze classified animals into three groups: those we watch television with, those we eat and those we are scared of. These exceptionally high levels of lived familiarity confine the human-animal interaction within classical parameters, namely, an oedipalized relationship (you and me together on the same sofa); an instrumental (thou shalt be consumed eventually) and a fantasmic one (exotic, extinct infotainment objects of titillation).

Absoluuttinen toiseus ja ihmis-eläin -vuorovaikutuksen piirteet pätevät myös oivallisesti kuvaamaan ihmisten ja oankalien interaktiota. *Adulthood Ritesissa* Lo- kylä monilajisine asukkaineen näyttäytyykin eräänlaisena eläintarhana, kun sitä tarkastellaan Tinon, ulkopuolisen tulijan ja tarkkailijan näkökulmasta:

The group, family and guests, was a menagerie, Tino thought Human; nearly human with a few visible sensory tentacles; half-Human, gray with strangely jointed limbs and some sensory tentacles; Oankali with Human features contrasting jarringly with their alienness; Oankali who might possibly be part Human; and Oankali [...] who obviously had no Humanity at all. (AR, 279.)

3.2 Passiivinen ja reflektiivinen aistimellisuus

Aistimellisuuden sanan varsinaisessa merkityksessä voidaan katsoa merkitsevän passiivisesti tapahtuvaa havainnointia: aistien kautta saamme vaikutelmia ympäristöstämme ilman omaa toimintaamme (vrt. Kant sit. Jokinen 2013, 42). Oankalit ovat kuitenkin hyvin tietoisia aistimellisestä havainnoinnistaan, joten

sen voidaan katsoa näin ollen olevan reflektiivistä toimintaa. Tämä huomio omalta osaltaan herättää pohtimaan laajemminkin aistimellisen kokemusmaailman merkitystä joko annettuna tai hankittuna kokemuksena. Posthumanistis-ekokriittisesti tarkastellen aistimellisen kokemuksen voidaan katsoa olevan yhteydessä materiaalisuuteen, ruumiillisuuteen ja kokemuksen välittömyyteen, mutta pitävän sisällään myös mahdollisuuden toisin aistimiseen tai havainnointiin (vrt. esim. Kurikka 2016/2014, 215—216). Tässä alaluvussa tarkastelen *Xenogenesiksen* kerronnassa representoitua aistimellisuutta ja aistimista niiden sisältämien passiivisten sekä reflektiivisten ominaisuuksien kautta, jotka kytkeytyvät vallankäytön ja arvonannon tematiikkaan.

Orientoivana johtolauseena tähän alalukuun sopii mainiosti Niklas Luhmannin näkemys yhteiskunnan ja kommunikaation yhteen kietoutuvasta luonteesta: ”[y]hteiskunta koostuu yksinomaan kommunikaatioista, ja uusintamalla jatkuvasti kommunikaatiota kommunikaatiolla yhteiskunta erottaa itsensä toisella tavalla määriteltyjen järjestelmien muodostamasta ympäristöstä. Kompleksisuutta syntyy tällä tavoin evoluution kautta.” (Luhmann 2004/1990, 42.)

Oankalien maailmankuva on vahvasti aistimelliseen havainnointiin perustuva, eikä sisällä esimerkiksi varsinaiseen hengellisyyteen viittaavia elementtejä kuten edellisessä alaluvussa todettiin. Tilanne on erilainen erityisesti vastarintaihmisille, jotka ovat halunneet kieltäytyä kaupanteosta oankalien kanssa: heille henkisyuden merkitys on korostunut, koska sen voidaan katsoa olevan perustavanlaatuisesti inhimillistä ja itsessään kytkös menneisyyteen ja menetettyyn maailmaan. Aistimellisuus sisältää konnotatiivisen kytköksen luonnollisuuteen ja *vaistonvaraisuuteen*. Inhimillisestä näkökulmasta tämä näyttäytyy *eläimellisenä*, ja näin ollen vähemmän arvostettavana tai legitiiminä kuin inhimillinen ajattelu. Kyseisen arvottamisen tendenssin voi kytkeä zoen ja bioksen traditionaaliseen merkitykseen, jossa inhimillinen ja näin ollen erityinen elollisuus, on nostettu paljasta elollisuutta korkeammalle. Oankalien suhtautuminen elollisuuteen on totaalisesti erilainen ja heidän biosentrisminsä ytimessä on voimakas käsitys bioksen ja zoen erottamattomuudesta. Tästä

tulokulmasta tarkastellen kertomuksen voidaan katsoa temaattisesti toistavan posthumanistiselle ajattelulle tuttua zoe-keskeistä egalitarismia, jossa ei-inhimillinen elämä arvotetaan tasa-arvoiseksi suhteessa inhimilliseen (vrt. Agamben 1998/1995, 9; myös Braidotti 2013, 60).

Vastarintaihmiset sieppaavat *Adulthood Ritesissa* inhimilliseltä näyttäviä koostelapsia, jotka kuitenkin eivät ole niin ihmismäisiä kuin päällepäin näyttää. Oankaleiden aistimellinen havainnointi ulottuu paljon laajemmalle kuin ihmisillä ja koosteillakin on usein aistilonkeroita, joilla he kykenevät havainnoimaan ympäristöönsä syvästi solutasolla. Vastarintaihmisissä aistilonkerot herättävät pelkoa ja vihaa: osa olisi jopa valmiita leikkaamaan lonkerot pois, vaikka se aiheuttaisi koostelapsille kipua. Seuraavassa lainauksessa Gil, eräs vastarinnan edustajista, kertoo motivaatiosta lonkeroiden leikkaamisen takana:

”It’s not just the way the tentacles look,” Gil said in his soft voice. Everyone called him Gil. He had a soft, ooloilike voice. ”Yes, they are ugly, but it’s what they represent that’s important. They’re alien. Un-Human. How can these little girls grow up to be Human women when their own sense organs betray them?” (AR, 383—384.)

Adulthood Ritesin päähenkilön Akinin ainut aistilonkero sijaitsee hänen suussaan, muuten hän näyttää ihmispojalta. Hänen tapansa laittaa asioita suuhunsa tutkiakseen niitä herättää niin ikään närää vastarintakylässä, johon hänet on siepattu. Akinin ei-inhimillisiä tapoja paheksutaan ja ne herättävät inhoa – hänen käyttöksensä näyttäytyy joillekin eläimellisenä:

[...]”But the boy must be taught as any child should be taught. It’s wrong to let him always put things into his mouth. It’s wrong to let him eat grass and leaves like a cow. It’s wrong to let him lick people. Tate says he calls it tasting them. It’s disgusting.” (AR, 384.)

Nainen nimeltä Neci on erityisen halukas poistamaan lasten aistilonkerot: ”It *must* be done! We must raise Human children, not aliens who don’t even understand how we see things.” (AR, 385, kurs. alkup.). Necin kommentissa korostuu kiivas pelko inhimillisyyden lopullisesta menettämisestä, vaikka se olisi ainoastaan pintapuolista inhimillisyyttä. Mielenkiintoista on myös se, etteivät oankalit nimenomaisesti ymmärrä sitä, kuinka me ihmiset *näemme* asiat: Necin

ajatus kiinnittyy varsin selvästi aistimisen tapojen erilaisuuteen, jossa vastakkain ovat inhimillisen aistimellisuuden rajoittuneisuus ja kapea-alaisuus verrattuna oankalien tästä poikkeavaan aistimelliseen skaalaan. Mitä tulee varsinaiseen näkemisen tapahtumaan, myös se eroaa oankaleilla olennaisesti inhimillisestä – oankaleilla ei ole varsinaisia silmiä, vaan he näkevät aistilonkeroidensa avulla. Koostelapsilla on silmät, mutta ne eivät ole yhtä merkittävä osa näkemistä kuin ihmisillä. Nämä aistimisen eroavaisuudet koetaan Necin ja muiden hänen laillaan ajattelevien taholta ylittämättömiksi. Lilith on kertonut Akinille ihmisten ja oankalien eroavaisuuksista:

”Human beings fear difference,” Lilith had told him once. ”Oankali crave difference. Humans persecute their different ones, yet they need them to give themselves definition and status. Oankali seek difference and collect it. They need it to keep themselves from stagnation and overspecialization. If you don’t understand this, you will. You’ll probably find both tendencies surfacing in your own behavior.” And she had put her hand on his hair. ”When you feel a conflict, try to go the Oankali way. Embrace difference.” (AR, 321.)

Kerronnassa kohosteiseen asemaan nousevat aisteihin liittyvät ilmaisut ja sanallistukset, jotka omalta osaltaan ohjaavat tarkastelun suuntaamista inhimillisen ja ei-inhimillisen havainnoinnin eroavaisuuksiin. Yhtäältä havainnointi näyttäytyy passiivisena ja tahdosta riippumattomana toimintana, toisaalta aktiivisena ja reflektiivisenä, toimijuuteen sekä valintoihin liittyvänä tekijänä. Koska valintojen tekeminen edellyttää yleensä jonkinasteista toimijuutta sekä vallankäyttöä, eli tässä tapauksessa jotain joko havaitaan tai jätetään havaitsematta, voidaan tämän katsoa kielivän syvemmästä valtahierarkioihin kytkeytyvästä tematiikasta *Xenogenesisissä* (vrt. esim. Haraway 1992, 378). Aistilonkeroiden leikkaaminen kaikessa väkivaltaisuuksaankin näyttäytyy osalle vastarintaihmisistä ratkaisuna saavuttaa edes jonkinlainen tasapaino uudelleen. Necin ja muiden samankaltaisten halu silpoa viattomia lapsia ja näin ollen muuttaa heidän ulkonäkönsä vastaamaan jotakin, mitä he eivät ole, kytkeytyy *Xenogenesisissä* kautta teossarjan mukana kulkevaan illuusion trooppiin, jossa keskeisenä piirteenä on asioiden näyttäytyminen toisenlaisena kuin ne ovat. Illuusio-elementtejä käsittelen enemmän seuraavassa luvussa. Seuraavassa lainauksessa

Neci keskustelelee miehensä Stancion kanssa koostelapsien leikkaamisesta. Stancio ei ole lainkaan yhtä halukas satuttamaan lapsia näiden ulkonäköä inhimillistääkseen, ja kyseenalaistaa Necin vakuuttelun sekä teon takana olevan motivaation:

”They’ll learn to use their Human senses,” Neci whispered. ”They’ll see the world as we do and be more like us.” ”Do you want to cut them?” Stancio asked. ”Little girls. Almost babies.” ”Don’t talk foolishness. It can be done. They’ll heal. They’ll forget they ever had tentacles.” ”Maybe they’d grow back.” ”Cut them off again!” There was a long silence. ”How many times, Neci,” the man said finally. ”How many times would you torture children? Would you torture them if they had come from your body? Will you torture them because they did not?” (AR, 368.)

Imago esittää aistimellisuuden ja vallan välisen suhteen postinhimillisen subjektin näkökulmasta. Koska Jodahs toimii kertomuksen minäkertojana, on kaikki informaatio hänen näkökulmansa ja tietoisuutensa kautta suodattunutta ja nähtävissä näin ollen välittyneenä informaationa. Välittyneeseen informaatioon liittyy samanlainen vallankäytön aspekti kuin havainnoimiseen ja kommunikaatioon yleensäkin: informaation välittäjä, eli tässä tapauksessa Jodahs, käyttää kommunikatiivista valtaa valitessaan mitä kerrotaan ja mahdollisesti myös, *miten* kerrotaan (vrt. Jansen 2002, 5—6; myös Luhmann 2004/1990, 178—179). Valta ja vallankäyttö eivät näin ollen ole yksioikoisia tai ainoastaan negatiivisiksi luokitettavia elementtejä *Xenogenesis*ksessä.

Imagossa käy ilmi, että hedelmällisiä ihmisiä on säilynyt hengissä ja he elävät vuoristossa omassa kylässään: koska he ovat eläneet vuosikymmeniä sukusiitoksessa, on heidän yhteisönsä erilaisten sairauksien riivaama. Jodahksen ihmispuolisot ovat kotoisin tästä yhteisöstä ja Jodahs lopulta palaa heidän kanssaan vuoristokylään. Vastaanotto ei ole suotuista, ja konfrontaation seurauksena yksi kyläläisten vartijoista haavoittuu vakavasti. Jodahs haluaa auttaa vartijaa ja näin tehdäkseen hänen on kyettävä käyttämään aistimellista valtaansa sulkeakseen ympäristön pois havainnointinsa piiristä, ja uppoutuakseen parantamaan vahingoittuneen:

I paid no more attention to what they did. The injured guard needed all my attention. [...] I had all I could do to keep him alive while I repaired his heart. The Humans would not murder me. The moment for that had passed. (I, 709.)

Inhimillisen ja postinhimillisen vuorovaikutuksen, havainnoinnin ja kommunikaation välinen eroavaisuus piiryy selvänä esille myös Jodahksen havainnoinnin kautta. Hän ei kykene täysin ymmärtämään inhimillistä toimintaa ja inhimilliseen vuorovaikutukseen liittyviä konventioita. Inhimillinen käytös piiryy esiin intentionaalisen julmana, vaikka hän on pelastanut yhden häntä uhanneista vartijoista:

I sat still and waited. Eventually the Humans would begin to talk to me. They were playing a game now, trying to make me uneasy, trying to put me at more of a disadvantage than I was. A small, Human, hierarchical game. They might not let my guard back in. Well, I was uncomfortably hungry, not desperately hungry. And I didn't know their game well enough to play it. At some time they would probably take pleasure in telling me what they intended to do to me. I was in no hurry to hear that. I didn't expect to like it. (I, 710—711.)

Seuraavassa luvussa tarkastelen postinhimillisen ympäristön rakentumista ja materiaalisuutta sekä bioteknologian ja biokemiallisen viestinnän välistä suhdetta kytkeytyen ruumiilliseen ja materiaaliseen näkökulmaan.

4 POSTINHIMILLISEN YMPÄRISTÖN RAKENTUMINEN JA MATERIAALISUUS

Tässä luvussa tarkastelen oankalien arkkitehtonista ympäristöä ja sen myötä myös postinhimillisiä rakennettuja tiloja – rakennuksia, ja niiden representaatiota. Oankalien avaruusalus on merkittävin esimerkki muukalaislajin rakennetusta ympäristöstä, arkkitehtuurista: kyseessä on valtava alus, joka itsessään on elävä olento. Tässä kiteytyy käsitys siitä, millä tavoin oankalit suhtautuvat rakentamiseen: heidän rakennetutkaan ympäristönsä eivät ole kuolleesta aineesta koostettuja vaan bio-orgaanisia; eläviä olentoja, jotka ovat kiinteässä vuorovaikutuksessa rakentajiensa kanssa. Donna Haraway kiteyttää osuvasti teoksessaan *Primate Visions* (1992, 379):

Their bodies themselves are genetic technologies, driven to exchange, replication, dangerous intimacy across the boundaries of self and other, and the power of images. Not unlike us. But unlike us, the hydra-headed Oankali do not build non-living technologies to mediate their self-formations and reformations. Rather, they are complexly webbed into a universe of living machines, all which are partners in their apparatus of bodily production, including the ship [...].

Tämä nostaa esiin pohdintoja muun muassa tekoälyn ja elollisuuden välisestä kytköksestä, sekä siitä, millaiset oikeudet on tietoisella olennolla. Pohdin, ovatko oankalien rakennukset ja alukset osa heidän yhteiskuntaansa subjekteina vai pelkästään osana infrastruktuuria. Oankalien avaruuslaiva toimii massiivisena esimerkkinä monumentaalisesta rakentamisesta.

Tarkasteluni kohteena ovat myös postinhimillisen sekä inhimillisen ympäristön materiaalisuudet ja niiden erot. Käyn läpi myös bioteknologiaa ja biokemialliseen viestintää erityisesti ruumiillisuuden ja materiaalisuuden näkökulmasta.

4.1 Elollinen alus ja ympäristön illusorisuus

Kun puhutaan elävän olennon sisällä asumisesta, konnotaatiot usein kytkeytyvät kohtuun tai myös mahdollisesti loisiin. Sikiö¹⁴ elää äitinsä kohdussa ennen syntymäänsä ulkopuoliseen maailmaan; loinen elää isäntäeliönsä ruumiin sisällä ja käyttää tätä hyväkseen sekä ravinnon että asunnon ominaisuudessa. Tieteiskirjallisuudessa eliöiden välisiä symbioosisuhteita on käsitelty verrattain paljon ja varioituvista näkökulmista: myös elollisen ja elottoman tietoisuuden (esimerkiksi ihminen ja kone) suhdetta on tarkasteltu science fictionin kentällä monipuolisesti. Symbioottiset suhteet eivät kuitenkaan ole aina vain molempia osapuolia hyödyttäviä yhteiselon muotoja, vaan joissain tapauksissa jompikumpi jää altavastaajan rooliin. Kenellä on oikeus elettyyn ruumiiseen, jos sitä asuttamassa on kaksi tai kenties jopa useampi tietoisuutta? ¹⁵

Esimerkkejä erilaisista symbioosisuhteista löytyy muun muassa useista sf-elokuvista ja -tv-sarjoista: kukapa voisi unohtaa rintakehästä purskahtavan muukalaisen *Alien*-elokuvasarjasta, tai *goa'uldit Stargate*-tv-sarjasta; myös *Star Trek* -sarjassa on esiintynyt useampiakin symbiontteja isäntineen. Symbioosi, symbiontin ja isännän välinen suhde antaa monia mahdollisuuksia tutkia yksilön subjektiutta sekä esimerkiksi sukupuolen ja seksuaalisuuden kirjoja ja merkityksiä sosiaalisessa kanssakäymisessä.

¹⁴ Riikka Homanen on tutkinut sikiön kuvantamista ja sen suhdetta posthumanistiseen ajatteluun materiaalissemioottisesta näkökulmasta artikkelissaan ”Suhteellinen ja moninainen sikiö” (2016/2014, 61): ”Materiaalisen semiotiikan avulla voidaan tarkastella sikiön kaltaista olentoa tavalla, joka ylittää ihmisyksilötoimijaan kytkeytyvän teoreettisen ja poliittisen taakan. [...] [M]ateriaalinen semiotiikka ymmärtää maailman [...] viittaamisen tai assosiaation prosesseihin perustuvaksi. [...] [S]ikiön ja naisen vastakkainasettelu kahtena (osin) erillisenä yksilönä häviää, kun kaikki toiminnalliset elementit voivat yhtäläillä olla tekemässä sikiötä ja tämän suhdetta naiseen.”

¹⁵ Elokvamaailman puolelta mielenkiintoisena esimerkkinä tästä mainittakoon Spike Jonzen ohjaama *Being John Malkovich* (1999) (joka kenties lähenee genreltään enemmänkin maagista realismia tai fantasiaa kuin science fictionia) on loistava esimerkki mieli/keho -dualismin kontemplaatiosta. Teos herättää kysymyksiä myös siitä, kuka *omistaa* ruumiin tai identiteetin.

Oankalien tähtialus on elollinen olento, aluseliö, jolla on myös eräänlainen tietoisuus. Oankalit mieltävät alukset ja näiden toukat oman itsensä jatkeeksi, lajeiksi, joiden kanssa he tekevät kauppaa. Lilithin inhimilliselle käsityskyvylle aluksen elollisuus on hankala sisäistää. Ensimmäiset osoitukset elävän olennon sisällä asumisesta hän kohtaa Jdahyan viedessä hänet ulos eristyshuoneesta. Eristyshuoneessa Lilith on viettänyt kuukausia yksin ja nyt huone osoittautuu osaksi elävää aluseliötä:

The hole in the wall widened as though it were flesh rippling aside, slowly writhing. She was both fascinated and repelled. "Is it alive?" she asked. "Yes," he said. She had beaten it, kicked it, clawed it, tried to bite it. It had been smooth, tough, impenetrable, but slightly giving like the bed and the table. It had felt like plastic, cool beneath her hands. "What is it?" she asked. "Flesh. More like mine than yours. Different from mine, too, though. It's... the ship." "You're kidding. Your ship is alive?" "Yes. Come out." The hole in the wall had grown large enough for them to step through. [...] "Was everything inside that room alive?" she asked. "Everything except some of the visible plumbing fixtures," Jdahya said. "Even the food you ate was produced from the fruit of one of the branches growing outside. It was designed to meet your nutritional needs." (D, 33—35.)

Voidaankin kenties ajatella, että oankalien rakennettu ympäristö kaikkine lieveilmiöineen ja osineen on osoitus äärimmilleen viedystä kiertotaloudesta, jossa kaikki elementit ovat osa yhtä suljettua järjestelmää. Oankalien kommunikaatioon liittyvät viestintäjärjestelmät ja muu teknologia perustuvat toisenlaisiin periaatteisiin kuin ihmisillä: keskeisenä ovat kemialliset viestit, jotka tekevät muun muassa valehtelusta mahdotonta. Kemiallisin viestein oankalit hallitsevat myös ympäristöään, aluseliötä, jonka kanssa heillä on symbioottinen suhde:

"Well, is the ship plant or animal?" "Both, and more." Whatever that meant. "Is it intelligent?" "It can be. That part of it is dormant now. But even so, the ship can be chemically induced to perform more functions than you would have the patience to listen to. It does a great deal on its own without monitoring. And it..." He fell silent for a moment, his tentacles smooth against his body. Then he continued, "The human doctor used to say it loved us. There is affinity, but it's biological—a strong, symbiotic relationship. We serve the ship's needs and it serves ours. It would die without us and we would be

planetbound without it. For us, that would eventually mean death.”
”Where did you get it?” ”We grew it.” (D, 38.)

Aluksen muodostama tila muistuttaa Lilithiä hänen tuntemistaan asioista, mutta kuten hän saa huomata, kaikki ei ole sitä miltä näyttää. Toden ja epätoden välinen raja onkin eräs *Xenogenesiksessä* ja aivan erityisesti *Dawnissa* käsitellyistä teemoista: näiden kahden olotilan *liminaalisuus*¹⁶ tehdään näkyväksi jo Lilithin tutustuessa Jdahyan johdolla uuteen elinympäristöönsä:

[T]hey passed near a tree and she reached out to touch its smooth, slightly giving bark—like the walls of her isolation room, but darker-colored. ”These trees are all buildings, aren’t they?” she asked. ”These structures are not trees,” he told her. They’re part of the ship. They support its shape, provide necessities for us—food, oxygen, waste disposal, transport conduits, storage and living space, work areas, many things.” (D, 39.)

Myöhemmin, Lilithin ja hänen kaitsemansa ihmisryhmän siirryttyä koulutuskerrokseen, todellisuuden mieltäminen Lilithin kuvailemaksi osoittautuu osalle ryhmän jäsenistä mahdottomaksi. Miten se, mikä näyttää ja tuntuu sademetsältä voisi olla osa oankalien tähtialusta? Tämän todellisuuden hyväksyminen muuttuu kirjaimellisesti *uskon* asiaksi, vaikka kerronnassa oankalien eli ei-inhimillisten subjektien ontologinen käsitys rakentuukin lähes yksinomaan aistimellisen havainnoinnin ja kokemisen kautta. *Raamattu* sekä muut juutalaiskristilliset kirjoitukset näihin kytkeytyvien myyttien ohella toimivat *Xenogenesiksen* subteksteinä ja tähän voidaan nähdä kiinnittyvän myös teossarjaan sisään luettavissa olevaan uskon ja uskonnon sekä erityisesti kristinuskon kontemplaatioon ja problematisointiin (ks. Canavan 2016, 60—61). Viittaukset nimenomaisesti uskon varassa muodostuviin todellisuuksiin,

¹⁶ Sandor Klapcsik (2012, 9) esittää poststruktuurilistisen näkökulman liminaalisuuteen, joka sopii oivallisesti myös tämän tutkielman aihepiiriin: ”[...] liminality should be reinterpreted and diversified in accordance with the cultural change of postmodernism. Contemporary literature and culture, including popular fiction, frequently articulate postmodern views on liminality. Such theories question the possibility of linear movements, since linear processes can easily indicate the presence of a dualism, correlating with a hierarchized binary opposition. Poststructuralist theories intend to deconstruct these oppositions, or rather, to reveal the inherently deconstructive nature of these oppositions.”

totuuksiin ja käsityksiin ovat hyvin voimakkaasti edustettuina, kun kyseessä ovat kertomuksen inhimilliset subjektit. Nämä intertekstuaaliset kytkökset *Raamattuun* näyttäytyvät myös ympäristön representaatioissa tiettyinä elementteinä, joita ovat muun muassa tilallisten tekijöiden mieltäminen eräällä tapaa pyhäksi. Nämä elementit yhdentyvät myös tietynlaiseen pastoraalisuuden tendenssiin, joka on luettavissa kerronnasta: eräs näistä tekijöistä on luonnon eli aluseliön mieltäminen feminiiniseksi sekä kohtuun, raskauteen sekä synnyttämiseen liittyvät useat ja toistuvat motiivit. (Ks. Kolodny 1996, 173.)

Oankalit käyttävät orgaanista, elävää ainesta ympäristönsä rakentamiseen. Tämä tarkoittaa sitä, että oankalien koko ympäristö kaikkine osa-alueineen voidaan katsoa olevan elossa. Rakennuksia ja muita rakennelmia ei konstruoida inhimilliseen tapaan kuolleesta aineesta rakentamalla vaan kasvatetaan geenimanipulaation avulla halutunlaiseksi. Arkkitehtuurilla ja rakentamisella voidaan katsoa olevan biologiset juuret (Hersey 2001, xii—xiii) ja oankalien rakennelmissa tämä on kirjaimellisesti totta. Erityisesti oankalien rakentaminen toistaa monumentaalista arkkitehtuuria, johtoajatuksestaan tuoda mikrokosmos makrokosmukseen. Kun tarkastellaan valtavan tähtialus Chkahichdahkin muotoa ja rakentumista, on se pitkälti solun muotoa ja funktionaalisuutta noudattava. Mittakaava on suorastaan jumalallinen: voiko olla olemassa suurempaa monumenttia kuin kokonainen maailma? Arkkitehtuurin ja uskonnollisuuden välinen suhde on kiinteä ja pyhät rakennukset ovat erityisessä asemassa joka kulttuurissa (vrt. Spurr 2012, 14). Tässä kohtaa on nähtävissä artikulaatio juutalaiskristillisen intertekstuaalisuuden ja oankalien monumentaalisen rakentamisen välillä. Massiivinen mittakaava käy ilmi seuraavasta lainauksesta, jossa Akin saapuu Dichaanin ja Tiikuchahkin kanssa Chkahichdahkiin ja sukkulasta poistuessaan havaitsee seinien liikkeen:

The pseudocorridor was low and narrow—just large enough for the three of them to walk through, single file. It closed behind them. Akin, following last, could see the walls sphinctering together just a few steps behind him. The movement fascinated him. No structure in Lo was massive enough to move this way, creating a temporary corridor to guide them through a thick layer of living tissue. And the flesh must be opening ahead of them. (AR, 433.)

Kaiken ollessa orgaanista, herää kysymys, missä määrin ympäristö on tietoinen oankaleista ja onko se heidän kanssaan vapaaehtoisesti yhteistyössä vai liittyykö tähän vuorovaikutussuhteeseen jonkinlainen valta-asetelma, hierarkia, vaikka oankalit omien sanojensa mukaan eivät ole hierarkkinen eliölaji. Näin Jdahya kuvailee oankalien zoe-keskeiseksi näyttäytyvää elämäntapaa Lilithille:

"We're not hierarchial, you see. We acquire new life—seek it, investigate it, manipulate it, sort it, use it. We carry the drive to do this in a minuscule cell within a cell—a tiny organelle within every cell of our bodies. Do you understand me?" "I understand your words. Your meaning, though... it's as alien to me as you are." "That's the way we perceived your hierarchial drives at first." He paused. "One of the meanings of Oankali is gene trader. Another is that organelle—the essence of ourselves, the origin of ourselves. Because of that organelle, the ooloi can perceive DNA and manipulate it precisely." "And they do this... inside their bodies?" "Yes." (D, 43.)

Kuten yllä käy ilmi, oankaleille tärkeää on juuri elämä, zoe – paljas elämä. Oankalien elämäntapa kehystää elollisuuden vaalimisen (ja keräämisen) erityiseen asemaan (zoe ollessa heille yhtä kuin bios), jolloin yhdentekeväksi muuttuu mahdollisten kauppakumppaneiden oikeus omaan erityiseen biokseensa. Kuten Haraway (1992, 380) toteaa, hierarkkisuus ei suinkaan ole vallan ainoa muoto, eivätkä oankalit ole millään muotoa vallan ja väkivallan yläpuolella.

Biosentrisen elämäntavan ja ideologian spatiaalisena vasteena toimivat oankalien ympäristön utopistiset elementit. Martina Mittag (2009, 251) tarkastelee muun muassa Ursula Le Guinin teosta *The Dispossessed* (1974) lokaalina utopiana, jossa on aineksia myös dystopiasta. Mittag (2009) käyttää deleuzelaista *deteritorialisuuden* käsitettä, jolla viitataan tekstuaalisten, spatiaalisten ja ontologisten rajojen nomadiseen transgressioon. Kuten Mittag argumentoi, on Le Guinin teoksessa luettavissa rajankäyntiä yhtenäisen todellisuuden sekä idealisoidun paikan kesken. Tämä näkyy esimerkiksi sankarin kulkemisena kapitalismin ja sosialismin eetoksia toistavien utopioiden välillä. (Mittag 2009, 251, 260.) Saman kaltaisia rajanylityksiä ja rajapinnassa elämistä on löydettävissä myös *Xenogenesiksestä*. Mielenkiintoinen yhtymäkohta on myös kapitalismin ja sosialismin välinen dynamiikka: oankalien yhteiskunta tai

*yhteiskuntaruumis*¹⁷ voidaan kenties tulkita myös esimerkkinä äärimmäisestä sosialismista. Utopian elementtien yhdistyminen sosialismiin ja materiaalisuuteen kytkeytyy omalta osaltaan myös feministisen politiikan eetokseen (ks. Haraway 2003/1986, 208). Seuraavassa lainaus Gilles Deleuzen ja Félix Guattarin esitys deterritorialisaation luonteesta:

[M]aa lakkaamatta deterritorialisoi paikkaa, missä se ylittää jokaisen alueen: se deterritorisoii ja deterritorisoituu. Sen liike on eräänlaista joukkopakoa [...]. Maa ei ole elementti elementtien joukossa, se sisällyttää itseensä kaikki elementit, mutta käyttää niitä samalla alueen deterritorialisaation välineinä. Deterritorialisaation liikkeet eivät ole irrallisia alueista, vaan toteutuvat näiden ulospäin avautumisena; samoin reterritorialisaation prosessit liittyvät aina maahan, jolta uudet alueet saadaan. Meillä on siten kaksi komponenttia, alue ja maa, joihin liittyy kaksi erottamattomuusvyöhykettä: deterritorialisaatio (alueesta maahan) ja reterritorialisaatio (maasta alueeseen). Ei voida sanoa kumpi on ensisijainen. (Deleuze & Guattari 1993/1991, 91.)

Trangressiossa rajat vaeltavat ja vuotavat sekä yksilön ja ympäristön rajapinta muuttuu epätarkaksi, jolloin subjektin erottaminen kollektiivista muuttuu jopa mahdottomaksi (vrt. Deleuze & Guattari 1993/1991, 94; ks. myös Haraway 2003/1986, 216—217).

Spatiaalisesti voidaan tarkastella myös perheen ja yhteisöllisyyden keskeistä asemaa oankalien yhteiskunnassa: kylät ja yhteisöt ovat osa kollektiivia, joka on kirjaimellisesti juurtunut maaperään. Oankalien ja kauppakumppani-ihmisten yhteisöllinen elämänpiiri näyttäytyykin ulkopuoliselle Tinolle jopa alkeellisena ja hämmentävän ei-kehittyneenä. Tällaisen maanläheisen elämäntavan sekä niin sanotun yksinkertaisen elämän idylliä esittävässä kuvauksessa on niin ikään pastoraalisuuden tuntua (ks. Garrard 2004, 37, 48).

¹⁷ "[...] the larger social body without organs, which, in its reterritorialized form, Deleuze and Guattari call the *socius*. Every society produces a *socius*, which appears to be the natural or divine presupposition of production, the three fundamental types of *socius* being the body of the earth of primitive societies, the body of the despot of barbaric societies, and the body of capital of capitalistic societies." (Bogue 2002/1989, 93—94. Kursiivi alkuperäisessä.)

"You people have all the advantages. The Oankali can get you anything. Why do you live this way?" "We're comfortable," Akin's oldest sister ayre said. "This isn't a terrible way to live." "It's primitive! You live like savages! I mean..." He lowered his voice. "[...] ... Hell, you have spaceships. *How can you live this way!*" (AR, 275. Kursiivi alkuperäisessä.)

Mutta totuus ei ole sitä, millaiselta se hämmentyneen ja turhautuneen Tinon silmiin aluksi näyttää. Kaikki talot, matkalaisten puutaloja lukuun ottamatta, ovat osa Lo-eliötä. Lo itse asukkaineen on yhteydessä muihin aluseliöihin ja niiden toukkiin, jotka ovat maapallolla sijaitsevia kyliä. Kaikki ovat osa suurempaa kokonaisuutta, kaikki ovat yhteydessä toisiinsa monimutkaisen symbioosin kautta.

"[...] We didn't build this house, Tino, we grew it. Nikanj provided the seed; we cleared the land; everyone who was going to live here trained the walls and made them aware of us." Tino frowned. "What do you mean, 'aware' of you? I thought you were telling me it was a plant." "It's an Oankali construct. Actually, it's kind of larval version of the ship. A neotenic larva. It can reproduce without growing up. It can also get a lot bigger without maturing sexually. This one will have to do that for a while. We don't need more than one." [...] "[A] lot of that one is underground. What you see of it appears to be houses, grasses, shrubs, nearby trees, and, to some extent, riverbank. It allows some erosion, traps some newly arrived silt. Its inclination, though, is to become a closed system. A ship. We can't let it do that here. We still have a lot of growing to do ourselves." (AR, 277.)

Akin pääsee myös kokemaan millaisia tunteita ja vaikutelmia sukulat, eli pienemmät aluseliöt, kokevat. Tämä mahdollistuu siten, että yksi Akinin vanhemmista, Dichaan, kytkeytyy yhteyteen sukulan kanssa ja sitten siirtää vaikutelman pojalleen. Aistikokemus olisi liian voimakas keskenkasvuiselle Akinille suoraan koettuna, mutta Dichaanin välitykselläkin se on elähdyttävä:

[...] Dichaan could [...] link with shuttle and, through its senses, share its experience of flying through space. [...] [H]e held Akin immobile as though holding an infant and showed him space. Akin seemed to drift, utterly naked, spinning on his own axis, leaving the wet, rocky, sweet-tasting little planet that he had always enjoyed and going back to the life source that was wife, mother, sister, haven. He had news for her of one of their children—of Lo. But he was in empty space—surrounded by blackness, feeding from the impossibly bright light of the sun, falling away from the great blue curve of the Earth, aware

over all the body of the great number of distant stars. They were gentle touches, and the sun was a great, confining hand, gentle but inescapable. No shuttle could travel this close to a star, then escape its gravitational embrace. Only Chkahlachdahk could do that, powered by its own internal sun—its digestion utterly efficient, wasting nothing. (AR, 430—431.)

Representaatioissa yhdistyvät sekä arkkitehtuuriin että toimijuuteen kytkeytyvät sanallistukset, elävien rakennelmien kognitio esitetään voimakkaiden ja yksinkertaisten perustunteiden kautta suodattuen. Akinille sukulan aistimellinen havainnointi ympäristöstään on liikaa: "[e]verything was sharp, starkly clear, intense beyond enduring. Everything pounded the senses. Impressions came as blows. He was attacked, beaten, tormented..." (AR, 431).

Ihmiskunta on hyödyntänyt elollisia elinympäristöjä kautta aikojen. Kenelle tulisi mieleen kyseenalaistaa ihmisen oikeus viljellä kasveja tai leikata nurmikkoa? Edellä mainitut ovat toki pitkälti yksinkertaistettuja esimerkkejä, mutta molemmissa inhimillinen hyvinvointi tai esteettinen näkemys menee kasvikunnan luontaisen elinoikeuden ohitse. Tästä ajatus hakeutuu etsimättä pohdintaan siitä, onko kasveilla oikeuksia. Elollisten ympäristöjen ollessa keskeisiä objekti-subjekteja kertomuksessa, voidaanakin katsoa, että *Xenogenesis* problematisoi inhimillisen suhdetta ei-inhimilliseen ja tätä kautta myös pohtii ihmisen oikeutta omistaa ja hyödyntää muita eläviä olentoja sekä yleisesti koko ei-inhimillistä luontoa, tavoitellessaan taloudellista voittoa tai muuta hyvinvointia itselleen (ks. Lummaa 2008, 57). Kuten Lilith lausuu Jdahyalle: "We used to treat animals that way," she muttered bitterly. "What?" he said. "We did things to them—inoculations, surgery, isolation—all for their own good. We wanted them healthy and protected—sometimes so we could eat them later." (D, 36.)

4.2 Materiaalisuuden rajoilla: bioteknologia ja biokemiallinen viestintä

Materiaalisuuden, kuten aineelliseen koostumukseen liittyvien sanallistuksien ja kuvauksen, sekä näissä ilmenevien erojen voidaan katsoa heijastavan omalta osaltaan valtasuhteisiin kytkeytyvää tematiikkaa *Xenogenesiksessä*. Oankalien

olemassa olemisen tapa on hyvin ruumiillinen, orgaaninen ja materiaalinen. Orgaaninen yhteiskunta ja ympäristö eri osa-alueineen noudattelevat samaa materiaalista rakennetta, jossa kaikki on yhteydessä kaikkeen: valtava kollektiivinen eliö, jonka osasia yhdistävänä tekijänä toimii oankali-organelli ja keskinäisen geneettisen kaupankäynnin kautta muodostunut murtamaton side. Oankalien orgaanisuus asetetaan vastakkain inhimillisen *keinotekoisien* eli tässä tapauksessa ei-elollisen teknologian, -kehityksen ja materiaalisen synteettisyyden kanssa, vaikkakaan ihmisten rakentamaa maailmaa rakennuksineen, saati teknologioineen ei enää tuossa kohtaa ole olemassa, vaan sen tilalla on oankalien pelastama ja postinhimillinen Maa. Temaattisella tasolla nämä vastakohtaisuudet kuitenkin ovat olemassa ja omalta osaltaan luovat jännitteitä henkilöhahmojen välille; esiin luettavissa on antroposentrisen ajattelun kestävämyys. Osa pelastetuista ihmisistä ei voi edes hyväksyä sitä, että ihmiskunta todella on aiheuttanut itse oman kuolemansa vaan pitää sitä oankalien salajuonena ihmiskuntaa vastaan ja omien tarkoituksensa hyväksi: tämä omalta osaltaan piirtää esiin inhimillistä vastuun välttämisen tendenssiä.

Bioteknologia on sulautunut saumattomasti yhteen oankalien kanssa ja on heille eilinehto, keino lisääntyä ja kehittyä. Teknologian ja organismien yhteensulautumisen materiaallinen ongelma, rajapinta, on ratkaistu sillä, että myös teknologia on orgaanista. Näin on saavutettu teknologian ja organismien luonnollinen ja evolutiivisesti perusteltu yhteensulautuminen, symbioosi. Oankalien keho on myös näin ollen anatomialtaan ja fysiologialtaan yhteensopiva ruumiillisen bioteknologian edellyttämällä tavalla. Näin Jodahs pohtii elimistönsä muutosta ensimmäisen metamorfoosinsa aikana:

[O]rgan now growing between my hearts was not Human at all. Every construct had some version of it. Males and females used it to store and keep viable the cells of unfamiliar living things that they sought out and brought home to their ooloi mate or parent. In ooloi, the organ was larger and more complex. Within it, ooloi manipulated molecules of DNA more deftly than Human women manipulated the bits of thread they used to sew their cloth. I had been constructed inside such an organ, assembled from the genetic contributions of my two mothers and my two fathers. The construction itself and a

single Oankali organelle was the only ooloi contribution to my existence. (I, 530.)

Ooloiden pitkälle kehittynyt elin, jonka avulla geneettisen materiaalin käsittely on mahdollista, saa toisenkinlaisia merkityksiä: "Yashi, the ooloi called their organ of genetic manipulation. Sometimes they talked about it as though it were another person. 'I'm going out to taste the river and the forest. Yashi is hungry and twisting for something new'" (I, 530). Yashin personifikaatio on ymmärrettävää, kun huomioi elimen merkityksen erityisesti ooloille: se on ainoa keino vaikuttaa merkityksellisesti lisääntymisprosessiin, jonka mahdollistajia ooloit ovat, jakamatta individuaalisesta itsestään mitään elollisuuden jatkumoon. Oankalien ja erityisesti ooloiden anatomiassa yhdistyvät sekä feminiiniset että maskuliiniset piirteet: yhtäältä yashi näyttäytyy eräänlaisena kohtuna, kun taas toisaalta aistinkädet ja -käsivarret kuvataan fallisina ja fallisia sanallistuksia käyttäen: "[...] I penetrated his skin" (I, 702).

Xenogenesisin orgaaninen teknologia reflektoi kirjoitusajankohtansa maailman suhdetta bioteknologiaan, jota leimaavat myös moninaiset pelot geenimanipulaatiosta ja siihen kiinnittyvistä uhkakuvista. Eräs näkyvimmistä ihmisen geneettisen muokkaamisen vastustajista akateemisen tutkimuksen piirissä on ollut politiikan tutkija ja ekonomisti Francis Fukuyama. Fukuyama hahmottelee teoksessaan *Our Posthuman Future* (2003/2002) bioteknologian mahdollisia uhkia ihmisyydelle. Lisääntymiseen liittyvät huolenaiheet ovat myös läsnä: bioteknologian mahdollistama geenimuuntelu herättää kysymyksiä eugeniikasta ja sen eettisyydestä (Fukuyama 2003/2002, 72—73).

Dawnissa Jdahya kertoo Lilithille bioteknologian merkityksestä oankaleille:

" [...] We trade the essence of ourselves. Our genetic material for yours." Lilith frowned, then shook her head. "How? I mean, you couldn't be talking about interbreeding." "Of course not." His tentacles smoothed. "We do what you would call genetic engineering. We know you had begun to do it yourselves a little, but it's foreign to you. We do it naturally. We *must* do it. It renews us, enables us to survive as an evolving species instead of specializing ourselves into extinction or stagnation." "We all do it naturally to some degree," she said warily. "Sexual reproduction—" "The ooloi do it for us. They have special organs for it. They can do it for you

too—make sure of a good, viable gene mix. It is part of our reproduction, but it's much more deliberate than what any mated pair of humans have managed so far." (D, 43.)

Yllä olevassa lainauksessa Lilith niin ikään esittää huolensa ristisiitoksesta, joka välittömästi kytkeytyy geenimuuntelun aiheeseen Jdahyan vastauksessa. Topoksina lajien välinen seksuaalinen kanssakäyminen, ristisiitos ja tämän seurauksena syntyneet erilaiset hybridit ja hirviöt ovat kiehtoneet ja kammottaneet ihmisiä aina antiikin ajoista lähtien. Siinä missä antiikin Kreikan myyteissä ihmiset pariutuivat ei-inhimillisten eläinten ja jumalien kanssa, ovat nykypäivän populaarissa ja spekulatiivisessa posthumanismissa esitetyt erilaiset metamorfit jatkumoa tälle narratiiviselle perinteelle. (Clarke 2008, 44—45, 60.)

Kertomus sisältää useita binäärioppositioita, esimerkiksi seuraavia rinnastuksia: ihminen/ei-ihminen, normaali/epänormaali, kauneus/rumuus, keinotekoinen/luonnollinen. Viimeisimmästä esimerkkinä vaikkapa muovi, joka on toiminut inhimillisesti katsoen muun muassa teknologisen kehityksen merkittävänä edistämistekijänä, mutta joka näyttäytyy *Xenogenesiksessä* epänormaalina, keinotekoisena ja vaarallisena:

[...] The picture, though scratched, was hard and flat—made of a material Akin did not understand. He tasted it—then threw it hard away from him, disgusted, nauseated. [...] "The picture—the plastic—was harmful to you?" "The stuff it was made of. Plastic?" "Yes." "It's so sealed and covered with dirt that I didn't feel the poison before I tasted it. Tell girls not to taste it." [...] "It was... more poison packed tight together in one place than I've ever known. Did Humans make it that way on purpose?" "It just worked out that way," Gabe said. "Hell, maybe that's why the stuff is still here. Maybe it's so poisonous—or so useless—that not even the microbes would eat it. Nonbiodegradable, I think the prewar word was." Akin looked at him sharply. The shuttle had not eaten the plastic. And the shuttle could eat anything. Perhaps the plastic [...] had simply been overlooked. Or perhaps the shuttle had found it useless as Gabe had said. (AR, 380—381.)

Muoviin liittyvät konnotaatiot teolliseen kehitykseen ja näin ollen edistykseen (vrt. Kohvakka & Lehtinen 2019). Tieteisfiktioinkin piirissä on esimerkkejä muovin kaltaisten materiaalien kytkeytymisestä transhumanismin eetokseen, jossa teknologinen kehitys ja siihen liittyvät materiaaliset elementit edustavat

ensisijaisesti ideaalista inhimillisen potentiaalin kehitystä ja täydellistymistä, sekä vapautumista muun muassa ruumiiseen liittyvistä sairauksista (Åsberg & Neimanis 2013, 5). Eräänä esimerkkinä edellä mainitusta on William Gibsonin kyberpunkin piiriin lukeutuva *Neuromancer* (1984), jossa teknologinen kehitys näyttäytyy keinona nousta kohti totaalista transsendenssiä ruumiillisuudesta, tarjoten lopulta eräänlaisen vapautuksen tai jopa *vapahduksen* lihallisuudesta (Luckhurst 2005, 208). Xenogenesiksessä synteettisyys ja keinotekoisuus yhdistyvät kuitenkin lähinnä ihmiskunnan taantumukselliseen ja turmeltuneeseen elämäntyyliin. Muovi itsessään on seos erilaisista kemiallisista elementeistä (Kohvakka & Lehtinen 2019), ja vertautuu yhtäältä näin oankalien orgaanisesti rakennettuihin koosteisiin. Toisaalta muovi haitallisena substanssina liittyy myös ympäristöongelmien tematiikkaan (vrt. Kohvakka & Lehtinen 2019; Lummaa 2012, 155, 156). Vastarintaihmisille muovin kaltaisten asioiden merkitys on erilainen ja muovista valmistettuihin esineisiin kiinnittyy monenlaisia symbolisia merkityksiä. Muovin löytyminen vastarintaihmissen kaivauksilta, satoja vuosia ihmisten aikaan saaman ydintuhon jälkeen, kertoo paitsi materiaalin säilyvyysominaisuuksista myös muodostaa suoran yhteyden menneisyyden kanssa: yhtäältä muovin kappale voidaan nähdä materiaalisena dokumenttina ja todisteena ihmisvaikutuksen tuhoisuuden kestosta (vrt. Lummaa 2020, 42, 49–50), toisaalta tunteita herättävänä muistoesineenä. Yllä mainitussa lainauksessa Akinin tutkima esine on kuva Kristuksesta. Tämän elementin kautta rakentuu yhdysside myös inhimilliseen uskomusjärjestelmään ja erityisesti kristinuskoon, joka vastarintaihmisille Phoenix-kylässä on tärkeä erotuksena oankalien uskonnottomaan elämäntapaan, sekä kytköksenä menneeseen:” ” [...] Other people need things like this—pictures and statues from another time, something to remind them what we were. What we are.” (AR, 381).

Oankalien ja ihmisten toisistaan poikkeavien elämäntapojen eroavaisuus esitetään evolutiivisesti rakentuneena ja luonnollisena: ”Humans had evolved from hierarchical life, dominating, often killing other life. Oankali had evolved from acquisitive life, collecting and combining with other life.” (I, 548). Siinä missä inhimillinen edistys ja kehitys oli ennen oankalien väliintuloa johtanut koko planeettaa uhkaavaan katastrofiin, oankalien elämäntapa näyttäytyy

suorastaan ideaalisena kuvana lähes täydellisesti toimivasta kiertotalousjärjestelmästä, jossa ei synny esimerkiksi ympäristömyrkyjä tai -jätteitä lainkaan, vaan kaikki osa-alueet, ympäristö mukaan luettuna, ovat tasapainossa keskenään, ja näin *Xenogenesis* emuloi ekokritiikin eetosta (vrt. esim. Lahtinen 2008, 13; myös Kerridge 1998, 6—7). Utopia-kuva kuitenkin särkyy, kun selviää, että maapallo tulee lopulta kuitenkin tuhoutumaan täysin elinkelvottomaksi myös oankalien toiminnan seurauksena:

[T]he Earth [...] would not be here—for more than a few centuries. We, Oankali and construct, were space-going people, as curious about other life and as acquisitive of it as Humans were hierarchical. Eventually we would have to begin the long, long search for a new species to combine with to construct new life-forms. [...] We would leave this solar system in perhaps three centuries. [...] And when we broke and scattered, we would leave behind a lump of stripped rock more like the moon than like this blue Earth. (I, 518.)

Xenogenesisin tulevaisuuden visio tai profetia on siis synkkä: planetaariset ongelmat eivät ratkea postinhimillisen vaikutuksen avulla, vaan maapallo tuhoutuu silti. Totuutta maapallon kohtalosta ei kerrota kaikille ihmisille, ainoastaan niille, jotka ovat sitoutuneet oankalien kauppakumppaneiksi. Oankalien kanssa kaupanteosta kieltäytyneet ihmiset päätyvät Marsin siirtokuntaan, ihmisten *Akjai*-ryhmään, jonka perustamista Akin aikuistuttuaan johtaa. Oankalien yhteiskunnassa on kolme erilaista ryhmää, jotka on jaoteltu sen mukaan, mikä asema niillä on suhteessa kaupantekoon: Akjait jatkavat eteenpäin muuttumattomina, Toahtit ja Dinsot osallistuvat kaupantekoon risteytymällä kauppakumppanilajin kanssa. Näillä yhteiskuntaryhmillä on näin ollen spatiaalinen vastaavuus kulkemisen suuntaan, myös ajallisessa jatkumossa: he jatkavat matkaansa eri suuntiin, niin spatiaalisesti kuin evolutiivisestikin. Oankalien olemassaolon spatiaalinen ja ajallinen ulottuvuus ovat inhimillisen käsityskyvyn ulkopuolella: näiden tekijöiden mittakaavaa demonstroidakseen Kahguyaht kertoo Lilithille seuraavaa:”[t]here was no life at all on your Earth when our ancestors left our original homeworld [...]” (D, 56).

Edellä mainittuja binäärioppositioita myös puretaan ja uudelleen määritellään kerronnassa feministisen, emansipatorisen tiedonintressin mukaisesti:

ihminen/ei-ihminen -oppositio ei ole posthumanistisesta näkökulmasta toinen toistaan poissulkeva, vaan ajatukseen sisältyy hybridisaation mahdollisuus, molempien ääripäiden ominaisuuksia sisältävä entiteetti, metamorfi (Clarke 2008, 3), joka omalta osaltaan luo mahdollisuuden myös toisin toistamiselle¹⁸. *Xenogenesiksessä* hybridimuoto toteutuu ihmis-oankalikoosteiden muodossa: koosteet ovat molempia ja vielä jotain enemmän, ylittävät osiensa summan, ollen kokonaan uudenlainen elollisuuden laji. *Xenogenesiksessä* hybridisaatioon liittyy vahvasti metamorfoosi, joka trooppina viittaa muutoksen läsnäoloon (vrt. Clarke 2008, 2). Ei ole toki mikään sattuma, että aikajänteellä, jolle osuu myös aktuaalisen maailman piirissä tapahtuvia bioteknologisia edistysaskeleita, syntyy niitä kommentoivaa ja refleктоivaa fiktiota. Oankalien yhteiskunta ja ympäristö sekä niiden välinen vuorovaikutteisuus ja kollektiivisuus vertautuvat Harawayn biopolitiikkaan kiinnittyvän ajatuksen kanssa, jossa, pitkälti samoin kuin oankalienkin symbioottisessa yhteiskuntarakenteessa, totunnaiset kulttuuriin ja luontoon kytkeytyvät binäärioppositiot menettävät merkityksensä:

Nature mutates into its binary opposite, culture, and vice versa, in such a way as to displace the entire nature/culture (and sex/gender) dialectic with a new discursive field, where the actors who count are their own instrumental objectifications. Context is content with a vengeance. Nature is the programme; we replicated it; we own it; we are it. (Haraway 1995, 81.)

Oankaleille sanalliset viestit ovat toissijaisia suhteessa ruumiin biokemiallisiin viesteihin. Ruumiilliset viestit voidaan katsoa laadultaan tahdosta riippumattomaksi eli passiivisiksi. Viestimisen intentionaalisuus asetetaan kerronnassa kyseenalaiseksi, ja viestinnän passiivisia ja aktiivisia muotoja problematisoidaan. Eräällä tapaa passiivisuus näyttäytyy *Xenogenesiksessä* todenmukaisempana kuin aktiivisuus. Tällä viitataan erityisesti juuri kommunikaatioon ja vuorovaikutukseen: oankaleille ruumiilliset, ei-tahdonalaiset viestit ovat puhuttuja tahdonalaisia viestejä merkityksellisempiä.

¹⁸ Toisin toistaminen on performatiivisuuteen liittyvä käsite, jolla viitataan jonkin normatiivisen elementin (esim. sukupuoli) purkamista ja uudelleen kokoamista (vrt. Rossi 2015, 41).

Tämä asettaa inhimillisen toimijuuden toisarvoiseksi suhteessa postinhimilliseen toimijuuteen, koska ihmiset eivät kykene tulkitsemaan, saati muuten hallitsemaan ruumiillisia viestejään. Näin ollen oankalit ovat täysin hallitsevassa positiossa suhteessa ihmisiin: he hallitsevat viestintää, kommunikaatiota sekä niihin liittyviä viestimisen välineitä. Viestintäteknologisenä mediana toimii aluseliöiden välityksellä toimiva viestintäkanava, jota ihmiset eivät voi varsinaisesti hyödyntää: he eivät kykene vastaanottamaan sen kautta tulevia viestejä tai lähettämään niitä, koska viestien materiaallinen olemus perustuu biokemiallisiin toimintoihin. Inhimilliset toimijat ovat siis täysin autettavassa asemassa ihmis-oankaliyhteisöissä, joissa heidän kykensä ei-välittömään viestimiseen on hyvin rajoitettu:

[H]e could signal Lo by touch, and Lo would pass the message on exactly to the next several people to open a wall or request food or in some other way come in to direct contact with the Lo entity. [...] Humans could neither leave nor receive such messages. Even though Lilith and few others had learned some of what they called Oankali codes, their fingers were not sensitive enough to receive messages or fine and penetrating enough to send them. (I, 547.)

Illusorisuus on läsnä myös biokemiallisessa vuorovaikutuksessa, jonka avulla ooloit kykenevät manipuloimaan toisten eliöiden havaintoja, ne näyttäytyvät suorastaan todempana kuin todellisuus:

Its multisensory illusions felt more real than things that actually happened, and this was worse than an illusion. This was sudden, swift cycling of its own intense surprise and fear. From me to it to me. Closed loop. (I, 522.)

Yllä kuvattu yhteys korreloituu muun muassa kyberpunkista tuttuun ihmisen hermoston suoraan kytkemiseen tietokoneeseen ja virtuaaliseen todellisuuteen, tässä tapauksessa linkittymisen osapuolina vain toimivat orgaaniset eliöt ja yhteen liitoksen mahdollistavana tekijänä toimii biologinen, elimellinen yhteys. (Luckhurst 2005, 208; Jacobs 2003, 104—105.)

Kuten teossarjan edetessä käy ilmi, eivät oankalit ole erehtymättömiä tai täydellisiä geenimuuntelussaan. *Adulthood Ritesissa* ja *Imagossa* ilmenee vähitellen viitteitä erehdyksistä, jotka johtavat ennakoimattomiin vaikutuksiin.

Tämä reflektoi suoraan esimerkiksi Regine Kollon artikkelissaan ”The Limits of Experimental Knowledge” (1992) esittämään huolta geneettiseen muunteluun sisältyvästä ennustamattomuudesta: kun geneettistä informaatiota muutetaan, vaikuttaa se useisiin vuorovaikutusketjuihin ja -toimintoihin. Mitä monimutkaisemmasta rakenteesta on kyse, sitä vaikeampaa ennusteiden tekeminen on. (Kollek 1992, 103—104.) Kollon tulokulma on feministinen ja hän nostaakin artikkelissaan esille tieteellisen tiedon rajallisuuden merkityksen geneettisen muuntelun riskiarvioinnissa: tieteellisen näkökulman voidaan nähdä olevan lähes aina maskuliininen ja mieskeskeinen, eikä se ota huomioon mahdollisia vaikutuksia naiseuden näkökulmasta (Kollek 1992, 108—110). Myös *Dawnissa* naisruumis on altis maskuliinisesti leimautuneelle tunkeilulle, jolla voidaan nähdä olevan arvaamattomia vaikutuksia Lilithille. Nikanj tekee Lilithin raskaaksi ilman tämän suostumusta, perustellen tekonsa sillä, että Lilithin ruumiilliset viestit ovat ristiriidassa hänen sanallisten viestiensä kanssa:”[n]othing about you but your words reject this child” (D, 243). Esiin nousee myös jo tutuksi käynyt illuusion läsnäolo, jossa ulkokuori pitää sisällään jotain muuta kuin miltä näyttää:

”The child that comes from your body will look like you and Joseph.”
“I don’t believe you!” “The differences will be hidden until metamorphosis.” [...] “Our children will be better than either of us,” it continued. “We will moderate your hierarchical problems and you will lessen our physical limitations. Our children won’t destroy themselves in a war, and if they need to regrow a limb or to change themselves in some other way they’ll be able to do it. And there will be other benefits.” (D, 243.)

Xenogenesiksessä on, kuten todettua, hyvin näkyvästi läsnä illuusion trooppi, joka toistuu tekstissä jatkuvasti. Yhteenvedonomaaisesti esimerkkeinä tästä troopista voi mainita muun muassa seuraavat elementit: ooloiden toimintaan kuuluu olennaisesti moniaistimellisten illusioiden luominen niiden ollessa yhteydessä kumppaneihinsa ja muihin eliöihin; Lilithin ja hänen herättämänsä ihmisryhmän kokemuksiin koulutuskerroksessa kiinnittyy vahvasti illuusion tuntu, toden ja epätoden rajalla oleminen. Ja kuten aiemmassa luvussa mainittiin: vastarintaihmissen halua muokata koostelapsia leikkaamalla aistilonkerot, saadakseen heidät näyttämään enemmän inhimillisiltä, leimaa tarve luoda

illuusio ihmislapsista. Illuusio on aistimellinen harha, ja on korrelaatiossa myös viestimisen virheisiin. Illuusio-troopin hyödyntämistä yhtenä kertomuksen merkitysrakenteena voidaan tulkita monin tavoin, *Xenogenesiksessä* se kytkeytyy osaksi koko kertomuksen lävistävää vallan teemaa. *Xenogenesiksen* temaattisella tasolla yhdistyvät ja vuorottelevat illuusioiden ja metamorfoosien, joiden avulla reflektoidaan ja problematisoidaan vallan, vallankäytön ja väkivallan kysymyksiä.

Xenogenesiksen esittämässä postinhimillisessä maailmassa ei ole selkeää jakoa hyvään ja pahaan, vaan binäärioppositioita ja dualismeja puretaan kerronnassa jatkuvasti. Inhimilliset ja postinhimilliset subjektit ja ympäristöt ovat ristiriitaisia niin ominaisuuksiltaan kuin toiminnaltaankin, mikä omalta osaltaan korostaa sitä, että mikään ei ole staattista, vaan kaikkeen sisältyy mahdollisuus muutokseen, joka itsessään ei ole leimallisesti arvolatautunut, hyvä tai paha.

5 PÄÄTÄNTÖ

Tässä pro gradu -tutkielmassa olen tarkastellut Octavia E. Butlerin *Xenogenesis*-trilogiaa posthumanistis-ekokriittisestä näkökulmasta, keskittyen siihen, miten postinhimillistä ympäristöä ja tilaa havainnoidaan sekä miten sitä fokalisoidaan sekä representoidaan.

Analyysissäni erittelin *Xenogenesisin* kerronnan keinoja esittää aistimellisiä havaintoja postinhimillisestä sekä inhimillisestä ympäristöstä. Erittelin sitä, millaisiin aisteihin kerronta perustuu ja miten aistein havaitsemista kuvaillaan. Toin ilmi sen, kuinka fokalisointi tapahtuu trilogian jokaisessa osassa ensisijaisesti päähenkilön havainnoinnin kautta ja kuinka tämä omalta osaltaan vaikuttaa siihen, millaisiin aistimellisiin havaintoihin kerronta keskittyy. Poimin kohdeteoksistani näkökulmaani tukevia lainauksia, joiden kautta pyrin tuomaan ilmi kerronnassa vähitellen tapahtuvan muutoksen inhimillisestä postinhimilliseen havainnointiin. Tutkielmani tulokset puhuvat sen puolesta, että trilogian eri osien välillä on havaittavissa eroja aistimuksellisen havainnoinnin ja ympäristön kuvauksessa riippuen fokalisoijan identifioitumisesta joko inhimilliseksi tai postinhimilliseksi subjektiksi. Toin analyysissäni ilmi, kuinka *Xenogenesis*-trilogiassa inhimillisen havainnoinnin kuvauksessa kohosteiseen asemaan nousee aistimellisuuden kapea-alaisuus ja rajoittuneisuus, kun taas postinhimillinen havainnointi on kuvaukseltaan korostetun moniaistimuksellista. Osoitin myös tiettyjä samankaltaisuuksia trilogian osien välillä, kuten toisteisen illuusio-troopin, jonka voidaan nähdä kytkeytyvän teossarjassa ilmenevään laajempaan vallan ja vallankäytön tematiikkaan.

Teoreettisena viitekehyksenä tässä tutkielmassa hyödynsin posthumanistis-ekokriittistä näkökulmaa, painottuen näistä ensin mainittuun. Tarkastelin, miten posthumanismi suhteutuu humanismiin ja miten nämä eroavaisuudet artikuloituvat *Xenogenesisin* kerronnan kanssa. Ekokritiikin kysymyksenasetteluita hyödynsin erityisesti ympäristön kuvaukseen keskittyvissä analyysin osissa. Pohdin muun muassa sitä, miten *Xenogenesisin*

postinhimillisen rakennusarkkitehtuurin representaatio kytkeytyy ympäristötietoiseen tematiikkaan.

Analyysissäni olen osoittanut *Xenogenesiksen* kytkentöjä posthumanismin eetokseen sekä spekulatiivisen posthumanismin että postinhimillisen representaation osalta. Fokalisaation muutos inhimillisestä postinhimilliseen tapahtuu vähitellen, toistaen evolutiivista kehityskaarta, huipentuen *Imagossa* postihmisen havaintopisteeseen. Fokalisaation muutos tukee aistimellisten havaintojen representaatiota, sekä posthumanistisen ajattelun linjauksia, ja omalta osaltaan ohjaa huomion kohdentamista posthumanistisen tulkinnan suuntaan. Postinhimillisen ympäristön kuvauksessa yhdistyy riitasointuisen harmonisesti äärimmäinen ruumiillismateriaalisuus sekä illusorisuus. Omalta osaltaan *Xenogenesiksen* voidaan katsoa ennakoivan posthumanistista keskustelua ja tematiikkaa erityisesti luomalla postinhimillisiä subjekteja kirjallisuuden kentälle. Näiden postinhimillisten subjektien avulla voidaan muun muassa tarkastella ja problematisoida normatiivisia rakennelmia, esimerkiksi ihmisen suhdetta paitsi itseensä ja muunlajisiin eläimiin ja eliöihin myös laajemmassa mittakaavassa ympäristöön, planeettaan.

Yhä kiihtyvä ympäristö- ja ilmastokriisi on poikanut koko joukon uusia teoksia, joita kutsutaan ilmastofiktioksi, ja joissa keskeisenä teemana ovat erilaiset ilmastonmuutokseen ja muihin ympäristökatastrofeihin liittyvät aihealueet. Huomioitavaa on, että esimerkkejä kantaaottavasta fiktiokirjallisuudesta löytyy kirjallisuushistoriasta paljon pidemmältäkin ajalta, ja *Xenogenesis* on eräs näistä esimerkeistä. *Xenogenesis* ottaa voimakkaasti kantaa kirjoitusajankohtansa maailmantapahtumiin ja -politiikkaan, mutta laajemmassa tarkastelussa trilogia on asetettavissa merkitykselliseen asemaan myös suhteessa nykypäivän kantaaottavaan kirjallisuuteen. Näin ollen voidaan todeta, että *Xenogenesis* ottaa *yhä* kantaa ajankohtaisiin ilmiöihin ja osallistuu näin myös ympäristötutkimuksen ja -kesustelun laajempaan kenttään.

Xenogenesis muiden Butlerin teosten ohella on ollut ahkeran tutkimuksen kohteena, ja uusia tulkintoja syntyy koko ajan lisää. Oma tutkielmani osallistuu omalta osaltaan Butlerin teoksista käytävään keskusteluun, antamalla

panoksensa erityisesti ruumiillisuuteen ja materiaalisuuteen keskittyvän posthumanistisen kirjallisuudentutkimuksen näkökulmasta. Tutkielmassani olen ottanut tarkasteluun havainnoinnin aistimuksellisuuden representaation sekä sisällyttänyt spatiaalisen lähestymistavan osittain tutkielmani tulkinnalliseen viitekehykseen, näin ollen tutkielmani tarjoaa *Xenogenesisin* tarkasteluun näiltä osin tuoreen tulokulman. Posthumanismi on tämän tutkielman kirjoitushetkellä ajankohtainen niin kirjallisuudentutkimuksen, ihmistutkimuksen kuin luonnontieteidenkin kentällä, ja monella muullakin tieteenalalla. Posthumanistinen ajattelu on poikkitieteellinen tapa lähestyä maailmamme ilmiöitä ja tutkia, sekä myös kyseenalaistaa, inhimillisyyden ja ihmisyyden suhdetta niihin.

Humanismi, niin aatesuuntaukseen kuin ihmisyyteen laajemminkin viitaten, on edelleen murroksessa: nykypäivälle leimalliset ilmiöt, kuten viestintäteknologinen kehitys ja kommunikaatiossa tapahtuvat muutokset muokkaavat käsitystä siitä, mitä on olla ihminen. Nämä muutokset muokkaavat myös ihmisen suhdetta ympäristöönsä. Näitä muutoksia ymmärtämään ja tutkimaan tarvitaan posthumanismin kaltaisia teoreettisia ajattelumalleja, joiden avulla vanhentuneita ja toimimattomia malleja voidaan purkaa: ihmiskeskeisyys on tullut tiensä päähän ja on aika rakentaa uudenlaisen, kestävämmän ajattelun kehystä.

Päätän tämän pro gradu -tutkielman lainaukseen *Imagosta*, josta käy ilmi yhtäältä uuden kooste-eliölajin ennalta-arvaamattomuus ja toisaalta oankalien epätäydellisyys, mahdollisuus virheisiin. Zoen tiet ovat joskus arvaamattomat; kuten *Jurassic Parkissa* (1993) tohtori Ian Malcolm toteaa: "life, uh, finds a way". Parhaitenkin suunniteltu muoto pitää sisällään mahdollisuuden ennustamattomiin lopputulemiin, *kaaokseen*, muutokseen, joka vavisuttaa totutun perustuksia:

Oankali and construct opinion also took on a recognizable shape from apparent chaos. The head that they were attached to was the generally accepted belief that Aor and I were potentially dangerous [...]. [...] We represented the premature adulthood of a new species. We represented true independence—reproductive independence—

for that species, and this frightened both Oankali and constructs. We were, as one signaler remarked, frighteningly competent ooloi. We must be watched and understood before any more of us were made [...] "There will be two more of you," someone signaled from far away. [...] [A]n ooloi in a Mandarin-speaking Jah village was reporting its shameful error, its children going wrong. Both were in metamorphosis now. Both would be ooloi. [...] This produced confusion among the people. One mistake simply focused attention on the ooloi responsible. Two mistakes unconnected, but happening so close together in time after a century of perfection, might indicate something other than ooloi incompetence. (I, 722.)

LÄHTEET

Kohdeteokset

Butler, Octavia E. 1989 (1987). *Dawn* [=D]. Teoksessa Butler, Octavia E.: *Xenogenesis*. New York: Warner Books, Inc. 3–244.

Butler, Octavia E. 1989 (1988). *Adulthood Rites* [=AR]. Teoksessa Butler, Octavia E.: *Xenogenesis*. New York: Warner Books, Inc. 245–504.

Butler, Octavia E. 1989 (1989). *Imago* [=I]. Teoksessa Butler, Octavia E.: *Xenogenesis*. New York: Warner Books, Inc. 505–726.

Muu kaunokirjallisuus ja fiktio

Butler, Octavia E. 1991 (1988). *Puolipäivän riitit*. Alkuteos: *Adulthood Rites*. Suom. Matti Kannosto. Helsinki: Kirjayhtymä.

Jurassic Park 1993. Ohjaus: Steven Spielberg. Tuottajat: Kathleen Kennedy & Gerald R. Molen. Tuotantoyhtiö: Amblin Entertainment. Jakelija: Universal Pictures. Tuotantomaa: Yhdysvallat. DVD-tallenne. 128min.

Sanomalehdet

Mangiola, Sarah 2017. Octavia Butler's Dawn to Be Adapted for TV. *The Portalist*, verkkojulkaisu, 9.8.2017. Viitattu: 15.3.2020. <https://theportalist.com/octavia-butlers-dawn-to-be-adapted-for-tv>

Toshi Reagon's Parable 2015. *Velvetpark: Art, thought & culture*, verkkojulkaisu, 14.1.2015. Viitattu: 15.3.2020. <http://velvetparkmedia.com/blogs/toshi-reagons-parable-0>

Tutkimuskirjallisuus

Agamben, Giorgio 1998 (1995). *Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life*. Alkuteos: *Homo sacer: il potere sovrano e la nuda vita*. Englanniksi kääntänyt Daniel Heller-Roazen. Stanford, California: Stanford University Press.

Alexander, Neal 2017. Senses of place. Teoksessa: Tally, Robert T. Jr. (ed.): *The Routledge Handbook of Literature and Space*. Abingdon, Oxon: Routledge. 39—49.

Bogue, Ronald 2002 (1989). *Deleuze and Guattari*. London; New York: Routledge.

Braidotti, Rosi 2017. Four Theses on Posthuman Feminism. Teoksessa: Richard A. Grusin (ed.), *Anthropocene Feminism*. Minnesota: University of Minnesota Press. 21—48.

- Braidotti, Rosi 2013. *The Posthuman*. Cambridge: Polity Press.
- Canavan, Gerry 2016. *Octavia E. Butler*. Urbana, Chicago, Springfield, Illinois: University of Illinois Press.
- Carlson, Marvin 2004 (1996). *Performance: A Critical Introduction*. 2. painos. London; New York: Routledge.
- Clarke, Bruce 2008. *Posthuman Metamorphosis: Narrative and Systems*. New York: Fordham University Press.
- Clute, John 2003. Science fiction from 1980 to the present. Teoksessa: James, Edward & Farah Mendlesohn (eds.): *The Cambridge Companion to Science Fiction*. Cambridge: Cambridge University Press. 64—78.
- Cruz, Ronald Allan Lopez 2012. Mutations and Metamorphoses: Body Horror is Biological Horror. *Journal of Popular Film and Television*, 40(4), 160—168.
- Deleuze, Gilles & Félix Guattari 1993 (1991). *Mitä filosofia on? Alkuteos: Qu'est-ce que la philosophie?* Suomentanut Leevi Lehto. Helsinki: Gaudeamus.
- Derrida, Jacques 2019 (2006). *Eläin joka siis olen*. Alkuteos: *L'Animal que donc je suis*. Suom. Anna Tuomikoski. Toim. Marie-Louise Mallet. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Dunkley, Kitty 2020. Becoming Posthuman: The Sexualized, Racialized, and Naturalized Others of Octavia E. Butler's Lilith's Brood. Teoksessa: Hampton, Gregory J. & Kendra R. Parker (eds.): *The Bloomsbury Handbook to Octavia E. Butler*. London; New York; Oxford; New Delhi; Sydney: Bloomsbury Academic. 95—115.
- Fukuyama, Francis 2003 (2002). *Our Posthuman Future: Consequences of the Biotechnology Revolution*. Paperback-edition 1. painos. London: Profile Books.
- Garrard, Greg 2004. *Ecocriticism*. London: Taylor & Francis Group.
- Glotfelty, Cheryll 1996. Introduction: Literary Studies in an Age of Environmental Crisis. Teoksessa: Glotfelty, Cheryll & Harold Fromm (eds.): *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*. London; Athens, Georgia: The University of Georgia Press. xv—xxxvii.
- Halttunen-Riikonen, Elina & Anna Ovaska 2015. Humanismin jälkeensä jättämät ihmiset, eläimet ja objektit. *Niin & näin*, 2/2015. Verkkoartikkeli. Viitattu: 26.9.2021, saatavilla: <https://netn.fi/fi/artikkeli/humanismin-jalkeensa-jattamat-ihmiset-elaimet-ja-objektit>
- Hampton, Gregory J. & Kendra R. Parker (eds.) 2020. *The Bloomsbury Handbook to Octavia E. Butler*. London; New York; Oxford; New Delhi; Sydney: Bloomsbury Academic.
- Haraway, Donna 1992. *Primate Visions: Gender, Race, and Nature in the World of Modern Science*. London; New York: Verso.
- Haraway, Donna 1995. Otherworldly Conversations, Terran Topics, Local Terms. Teoksessa: Shiva, Vandana & Ingunn Moser (eds.): *Biopolitics: A Feminist and*

Ecological Reader on Biotechnology. London & New Jersey: Zed Books Ltd. 69—92.

Haraway, Donna 2003 (1986). Manifesti kyborgeille. tiede, teknologia ja sosialistinen feminismi 1980-luvulla. Alkuteos: A Manifesto for Cyborgs. Suom. Maarit Piipponen, Eila Rantonen & Suvi Ronkainen. Teoksessa: Haila, Yrjö & Ville Lähde (toim.): *Luonnon politiikka*. Tampere: Vastapaino. 208—265.

Haraway, Donna 2008. *When Species Meet*. Minneapolis; London: University of Minnesota Press.

Hairston, Andrea 2006. Octavia Butler – Praise Song to a Prophetic Artist. Teoksessa: Larbalestier, Justine (toim.): *Daughters of Earth: Feminist Science Fiction in the Twentieth Century*. Middletown, Conn.: Wesleyan University Press. 287—304.

Hayles, N. Katherine 1999. *How We Became Posthuman: Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics*. Chicago: University of Chicago Press.

Hersey, George 2001. *The Monumental Impulse: Architecture's Biological Roots*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.

Homanen, Riikka 2016(2014). Suhteellinen ja moninainen sikiö. Teoksessa: Lummaa, Karoliina & Lea Rojola (toim.): *Posthumanismi*. Turku: Eetos. 57—80.

Iovino, Serenella & Serpil Oppermann 2014. Introduction: Stories Come to Matter. Teoksessa Iovino, Serenella & Serpil Oppermann (eds.): *Material Ecocriticism*. Bloomington: Indiana University Press. 1—17.

Isomaa, Saija, Sari Kivistö, Pirjo Lyytikäinen, Sanna Nyqvist, Merja polvinen & Riikka Rossi 2012. Introduction: Rethinking Mimesis. Teoksessa: Isomaa, Saija, Sari Kivistö, Pirjo Lyytikäinen, Sanna Nyqvist, Merja polvinen & Riikka Rossi (eds.): *Rethinking Mimesis: Concepts and Practises of Literary Representation*. Newcastle upon Tyne, UK: Cambridge Scholars Publishing. vii—xviii.

Jacobs, Naomi 2003. Posthuman Bodies and Agency in Octavia E. Butler's Xenogenesis. Teoksessa: Baccolini, Raffaella & Tom Moylan (eds.): *Dark Horizons: Science Fiction and the Dystopian Imagination*. New York; London: Routledge. 91—111.

Jansen, Sue Curry 2002. *Critical Communication Theory: Power, Media, Gender, and Technology*. Lanham; Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.

Johns, J. Adam 2010. Becoming Medusa: Octavia Butler's "Lilith's Brood" and Sociobiology. *Science Fiction Studies* 37 (3), 382—400.

Jokinen, Olli 2013. Johdatus Puhtaan järjen kritiikkiin. Teoksessa: Kant, Immanuel 2013. *Puhtaan järjen kritiikki*. Alkuteos: *Kritik der reinen Vernunft* (1781/1787). Suom. Markus Nikkarla & Kreetta Ranki, työryhmän johtaja Olli Koistinen. Helsinki: Gaudeamus. 13—46.

Karkulehto, Sanna, Aino-Kaisa Koistinen, Karoliina Lummaa & Essi Varis 2021. Reconfiguring Human, Nonhuman and Posthuman: Striving for More Ethical Cohabitation. Teoksessa: Karkulehto, Sanna, Aino-Kaisa Koistinen & Essi Varis

(eds.) 2020. *Reconfiguring Human, Nonhuman and Posthuman in Literature and Culture*. New York & London: Routledge. 1—18.

Kern, Louis J. 1998. American “Grand Guignol”: Splatterpunk Gore, Sadean Morality and Socially Redemptive Violence. *Journal of American Culture*, 19(2), 47—59.

Kerridge, Richard 1998. Introduction. Teoksessa: Kerridge, Richard & Neil Sammells (eds.): *Writing the Environment: Ecocriticism and Literature*. London; New York, N.Y.: Zed Books. 1—9.

Klapcsik, Sandor 2012. *Liminality in Fantastic Fiction: A Poststructuralist Approach*. Jefferson: McFarland.

Kohvakka, Johanna & Liisa Lehtinen 2019. *Hyvä, paha muovi: vähennä viisaasti*. Helsinki: Minerva Kustannus Oy.

Kokkonen, Tuija 2016(2014). Kun emme tiedä: Keskustelemassa ”meitä” uusiksi: lajienväliset esitykset ja esitystaiteen rooli ekokriisin aikakaudella. Teoksessa: Lummaa, Karoliina & Lea Rojola (toim.): *Posthumanismi*. 4. painos. Turku: Eetos. 179—209.

Kollek, Regine 1992. The Limits of Experimental Knowledge: A Feminist Perspective on the Ecological Risks of Genetic Engineering. Teoksessa: Shiva, Vandana & Ingunn Moser (eds.): *Biopolitics: A Feminist and Ecological Reader on Biotechnology*. London & New Jersey: Zed Books Ltd. 95—111.

Kolodny, Annette 1996. Unearthing Herstory: An Introduction. Teoksessa: Glotfelty, Cherryll & Harold Fromm (eds.): *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*. 170—181.

Kurikka, Kaisa 2016(2014). Kyyninen koira ja muita eläimiä: Maiju Lassila ja eläinkansan kuvaus. Teoksessa: Lummaa, Karoliina & Lea Rojola (toim.): *Posthumanismi*. 4. painos. Turku: Eetos. 211—236.

Luckhurst, Roger 2005. *Science Fiction*. Cambridge: Polity Press.

Luhmann, Niklas 2004 (1990). *Ekologinen kommunikaatio*. Alkuteos: *Ökologische Kommunikation*. 3. Auflage. Suom. Sam Krause & Seppo Raiski. Helsinki: Gaudeamus.

Lummaa, Karoliina 2012. Kaunokirjallisuuden ympäristöongelmat. Teoksessa: Lummaa, Karoliina, Mia Rönkä & Timo Vuorisalo (toim.): *Monitieteinen ympäristötutkimus*. Helsinki: Gaudeamus. 155—168.

Lummaa, Karoliina & Lea Rojola 2016 (2014). Johdanto: Mitä posthumanismi on? Teoksessa: Lummaa, Karoliina ja Lea Rojola (toim.): *Posthumanismi*. 4. painos. Turku: Eetos. 13—33.

Lummaa, Karoliina 2020. Antroposeenidokumentit ympäristömuutosten ja kulttuuristen muutosten todisteina. Teoksessa: Hyttinen, elsi & Karoliina Lummaa (toim.): *Sotkuiset maailmat: Posthumanistinen kirjallisuudentutkimus*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja, 129. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. 39—76.

Lyhenneluettelo 2009. *Kielikello – Kielenhuollon tiedotuslehti*, 4/2009. Verkkojulkaisu. Viitattu: 27.9.2021, saatavilla: <https://www.kielikello.fi/-/lyhenneluettelo>

Merriam-Webster Dictionary (s.a.). Hakusana: Imago. Www-sivu. Viitattu: 9.4.2021, saatavilla: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/imago>

Merriam-Webster Dictionary (s.a.). Hakusana: Perceive. Www-sivu. Viitattu: 30.8.2021, saatavilla: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/perceive>

Mittag, Martina 2009. Rethinking Deterritorialization: Utopian and Apocalyptic Space in Recent American Fiction. Teoksessa: Pordzik, Ralph (ed.): *Futurescapes: Space in Utopian and Science Fiction Discourses*. New York: Rodopi. 251—273.

Morgan, Jack 2002. *The Biology of Horror: Gothic Literature and Film*. Carbondale: Southern Illinois University Press.

Morton, Timothy 2014. The Liminal Space between Things: Epiphany and the Physical. Teoksessa: Iovino, Serenella & Serpil Oppermann (eds.): *Material Ecocriticism*. Bloomington: Indiana University Press. 269—279.

Murphy, Patrick D. 2001. The Non-Alibi of Alien Scapes: SF and Ecocriticism. Teoksessa Armbruster, Karla & Kathleen R. Wallace (eds.): *Beyond Nature Writing: Expanding the Boundaries of Ecocriticism*. Charlottesville: University Press of Virginia. 263—278.

Nivala, Asko 2016(2014). Spekulaatiivisen realismin ja posthumanismin yhtymäkohtia. Teoksessa: Lummaa, Karoliina & Lea Rojola (toim.): *Posthumanismi*. 4. painos. Turku: Eetos. 239—263.

Pearson, Wendy Gay, Veronica Hollinger & Joan Gordon 2008. Introduction: Queer Universes. Teoksessa: Pearson, Wendy Gay, Veronica Hollinger & Joan Gordon (eds.): *Queer Universes: Sexualities in Science Fiction*. Liverpool: Liverpool University Press. 1—11.

Raipola, Juha 2016 (2014). Inhimilliset ja postinhimilliset tulevaisuudet. Teoksessa: Lummaa, Karoliina & Lea Rojola (toim.): *Posthumanismi*. 4. painos. Turku: Eetos. 35—57.

Ridanpää, Juha 2012. Kirjallisen maantieteen monitieteellinen identiteetti. Teoksessa: Lummaa, Karoliina, Mia Rönkä & Timo Vuorisalo (toim.): *Monitieteinen ympäristötutkimus*. Helsinki: Gaudeamus. 189—200.

Roden, David 2010. Deconstruction and Excision in Philosophical Posthumanism. *Journal of Evolution & Technology*, 21(1), 27—36.

Rossi, Leena-Maija 2015. *Muuttuva sukupuoli: Seksuaalisuuden, luokan ja värin politiikkaa*. Helsinki: Gaudeamus.

Schmeink, Lars 2016. *Biopunk Dystopias: Genetic Engineering, Society and Science Fiction*. Liverpool: Liverpool University Press.

Soper, Kate 2012. The Humanism in Posthumanism. *Comparative Critical Studies*, 9(3), 365—378.

Spurr, David 2012. *Architecture and Modern Literature*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Tally, Robert T., Jr. 2013. *Spatiality*. London: Routledge.

Wolfe, Cary 2010. *What is Posthumanism?* Minneapolis, Minn.: University of Minnesota Press.

Zaki, Hoda M. 1990. Utopia, Dystopia, and Ideology in the Science Fiction of Octavia Butler. Alkup. Utopie, dystopie et idéologie dans la science-fiction d'Octavia Butler. *Science Fiction Studies* 17 (2), 239—251.

Åsberg, Cecilia & Astrid Neimanis 2013. Bodies of the Now: Feminist Values in Posthuman Times. *Visions of the NOW: Arts & Technology Festival*, 05/2013, Tukholma, Ruotsi. Viitattu: 29.9.2021, saatavilla: https://www.academia.edu/3546415/Bodies_of_the_Now_Feminist_Values_in_Posthuman_Times_Cecilia_Asberg_and_Astrida_Neimanis